

P. VERGILĪ MARŌNIS

ÆNĒIDOS

LIBER SECUNDUS

TROJÆ AB ŌRĪS

*Nicolas Lakshmanan ēdidit
novā significantissimā interpūnctiōne
longisque vocālibus notātis*

AUX HUMANISTES TRÈS-MODERNES

codage typographique

	<i>Infectum</i>	<i>Perfectum</i>
	Indicatif – Subjonctif	Indicatif – Subjonctif
<i>Passé</i>	imparfait & plus-que-parfait	
<i>Présent</i>	présent de narration présent d'énonciation	parfait
<i>Futur</i>	futur & futur antérieur	

- Nous avons rangé les quelques impératifs dans l'*infectum*, selon l'arrangement traditionnel entre l'impératif présent et l'impératif futur.
- Certains **présents** sont graissés : ils sont présents à la fois dans le temps du récit et dans le temps du locuteur. On peut les considérer comme des présents de vérité générale.
- Les *infinitifs de narration* sont en italiques rouges.
 - Les « laisses » sont délimitées par une lettrine et un blanc.

L'Énéide, chant II

Palladis ex arte

Conticuēre omnēs, intentīque ōra **tenēbant**.¹
Inde torō, pater Ænēās sic, ōrsus ab altō :
 « Īnfandum, rēgīna, **jubēs** renovāre dolōrem :
 Trojānās ut opēs, et lāmentābile rēgnum
ēruerint Danaī ; quæque ipse miserrima **vidī**,
 et quōrum pars magna **fuī**. Quis, tālia fandō,
Myrmidonum² Dolopumve, aut dūrī mīles Ulixī,
 temperet ā lacrimīs ? Et jam nox ūmida cælō
præcipitat, suādentque cadentia sīdera somnōs.³
 Sed, sī tantus **amor**⁴ cāsūs cōgnōscere nostrōs,
 et breviter Trojæ suprēmum audīre labōrem,⁵
quamquam animus meminisse horret, lūctūque refūgit,
incipiam.

Fractī bellō, fātisque repulsī,
 ductōrēs Danaum, tot jam lābentibus annīs,
 īnstar montis equum, dīvinā Palladis arte,
ædificant ; sectāque **intexunt** abjete⁶ costās.
 Vōtum prō reditū **simulant** ; ea fāma **vagātur**.
 Hūc, delēcta virum sortītī corpora, fūrtim

1. Cf. II, 121 : « ... atque ōra tenēbant. »

2. *Myrmidonī Dolopēsque Thessalī populī sunt, quōrum Achillēs rēx fuit.*

3. Cf. 4, 81.

4. = *Sī tantus amor tibi/vōbīs est* — Cf. 6, 133. : « Quod sī tantus amor... »

5. Cf. I, 373 « ... audīre laborum » ; 4, 78 : « audīre labōrēs ».

6. = *abiete*.

inclūdunt cæcō laterī ; penitusque cavernās
ingentīs, utrumque armātō mīlite **complant.** 20

*Est in cōspectū Tenedos, nōtissima fāmā
īnsula — dīves opum Priamī dum rēgna manēbant,
nunc tantum sinus et statio male fīda carinīs —
hūc sē prōvectī dēsertō in lītore condunt.* 24

Nōs abiisse **ratī**, et ventō petiisse Mycēnās.
Ergō omnis longō **solvit** sē Teucra lūctū :
panduntur portæ ; **juvat** ire, et Dōrica castra
dēsertōsque vidēre locōs, lītusque relictum. 28
“Hīc Dolopum manus, hīc sævus **tendēbat** Achillēs ;
classibus hīc locus, hīc aciē certāre **solēbant.**”

Pars **stupet** innūptæ dōnum, exitiāle⁸ Minervæ ;
et mōlem **mīrantur** equī. Prīmusque Thymoetēs 32
dūcī intrā mūrōs **hortātur**, et arce locārī,
— *sive dolō, seu jam Trojæ sic fāta ferēbant.*

At Capys, et quōrum melior sententia mentī,
aut pelagō Danaum īnsidiās, suspectaque dōna, 36
præcipitāre **jubent**, subjectisque ūrere flammīs,
aut terebrāre cavās uterī, et temptāre latebrās.
Scinditur incertum studia in contrāria vulgus.

Prīmus ibi ante omnīs, magnā comitante catervā⁹, 40
Lāocoōn ārdēns summā **dēcurrit** ab arce,
et procul : « Ō miserī, quæ tanta īnsānia, cīvēs ?
Crēditis āvectōs hostīs ? Aut ūlla **putātis**
dōna carēre dolīs Danaum ? sic **nōtus** Ulixēs ? 44
Aut hōc inclūsī lignō **occultantur** Achīvī ;
aut hæc in nostrōs **fābricāta est** māchina mūrōs,
īnspectūra domōs, ventūraque dēsUPER urbī ;

7. Cf. I, 14.

8. = *fātālis, fūnestus*.

9. Cf. 2, 370 ; 5, 76.

aut aliquis **latet** error. Equō nē **crēdite**, Teucrī : 48
quidquid id est, **timeō** Danaōs et dōna ferentīs. »

Sic fātus validīs ingentem vīribus hastam
in latus, inque ferī curvam compāgibus alvum
contorsit : **stetit** illa tremēns, uterōque recussō, 52
insonuēre cavæ ; gemitumque **dedēre** cavernæ.
Et, sī fāta deum, sī mēns nōn lēva fuisset —
impulerat ferrō Argolicās foedāre latebrās —
Trojaque nunc stāret, Priamīque arx alta manērēs. 56

Ecce : manūs¹⁰ juvenem intereā post terga revinctum
pāstōrēs, magnō ad rēgem clāmōre, **trahēbant**
Dardanidæ. *Quī sē, ignōtum venientibus ultrō,*
— hoc ipsum ut strueret, Trojamque aperiret Achivīs — 60
obtulerat — *fidēns animī atque in utrumque parātus,*
seu versāre dolōs seu certæ occumbere mortī.
Undique, vīsēdī studiō, Trojāna juvenus
circumfūsa **ruit**, **certant**que inlūdere captō. 64
Accipe nunc Danaum insidiās et crimine ab unō
disce omnīs.

Namque ut, cōnspectū in mediō turbātus, inermis
cōnstitit atque oculīs Phrygia agmina **circumspexit**, 68
« Heu, quæ nunc tellūs, **inquit**, quæ mē æquora **possunt**
accipere ? Aut quid jam miserō mihi dēnique **restat** —
cū neque apud Danaōs usquam locus, et super, ipsī
Dardanidæ infēnsī, poenās cum sanguine **poscunt** ? » 72
Quō gemitū **conversī** animī, **compressus** et omnis
impetus. **Hortāmur** fārī : quō sanguine **crētus**,
quidve **ferat** — **memoret** quæ sit fidūcia captō.

◀ Cūncta equidem tibi, rēx — **fuerit** quodcumque — **fatēbor**
vēra, **inquit** ; neque mē Argolicā dē gente **negābō**.

10. Cf. « *Lacrimīs oculōs suffūsus* ».

Hoc primum. Nec, si miserum Fortūna Sinōnem
fīnixit, vānum etiam mendācemque improba **finget**. 80

Fandō aliquod, si forte tuās **pervēnit** ad aurīs
 Bēlidæ nōmen Palamēdis, et incluta fāmā
 glōria — quem, falsā sub prōditiōne, Pelasgī
 īnsōntem, īnfandō indiciō quia bella **vetābat**, 84
dēmīsere necī... *Nunc cassum lūmine lūgent !*
 Illī mē, comitem et cōnsanguinitāte propinquum,
 pauper, in arma pater prīmīs hūc **mīsit** ab annīs.

Dum **stābat** rēgnō incolumis, rēgumque **vigēbat** 88
 conciliīs, et nōs aliquod nōmenque decusque
gessimus. Invidiā postquam pellācis Ulixī
 — haud ignōta loquor — superīs **concessit** ab ōrīs,
 adflīctus, vītā in tenebrīs lūctūque **trahēbam** ; 92
 et cāsum īnsōntis mēcum **indignābar** amīcī.

Nec **tacui** dēmēns ; et mē, fors si qua **tulisset**,
 si patriōs umquam **remeāssem** victor ad Argōs,
prōmīsī ultōrem ; et verbīs odia aspera **mōvī**. 96
Hinc mihi prīma malī lābēs ; hinc semper Ulixēs
 crīminibus *terrēre* novīs ; hinc *spargere* vōcēs
 in vulgum ambiguās, et *quærere* cōnsciūs arma.
 Nec **requiēvit** enim, dōnec Calchante ministrō... 100

Sed quid ego hæc autem nēquiquam ingrāta revolvō ?
quidve moror ? Si omnīs ūnō ōrdine **habētis** Achīvōs,
 idque audīre sat **est**, jamdūdum **sūmite** pōenās :
 hoĉ Ithacus **velit**, et magnō **mercentur** Atrīdæ. » 104

Tum vērō **ardēmus** scītārī et quærere causās —
 īgnārī scelerum tantōrum, artisque Pelasgæ.
Prōsequitur pavitāns, et fictō pectore **fātur** :
 « Sæpe fugam Danaī Trojā **cupiēre** relicta
 mōlīrī et longō fessī discēdere bellō.
Fēcissentque utinam ! Sæpe illōs aspera pontī
interclūsit hiems, et **terruit** Auster euntīs. 108

Præcipuē cum jam hic, trabibus contextus acernīs, 112
stāret equus, tōtō **sonuērunt** æthere nimbī.

Suspēnsī Eurypylum scītātum ōrācula Phœbī
mittimus, isque adytīs hęc trīstia dicta **reportat** :
 “Sanguine **plācāstis** ventōs, et virgine cæsā, 116
 cum prīmum Īliacās, Danaī, **vēnistis** ad ōrās ;
 sanguine quærendī reditūs, animāque litandum
 Argolicā.” Vulgī¹¹ quæ vōx ut **vēnit** ad aurīs,
obstipuēre animī ; gelidusque per īma **cucurrit** 120
 ossa tremor : cui¹² fāta **parent**, quem **poscat** Apollō.

◀ Hic Ithacus vātem, magnō Calchanta tumultū,
prōtrahit in mediōs ; quæ sint ea nūmina dīvum
flāgitat. Et mihi jam multī crūdēle **canēbant** 124
 artificis scelus ; et tacitī ventūra **vidēbant**.

Bis quīnōs **silet** ille diēs ; tēctusque **recūsāt**
 prōdere vōce suā quemquam, aut oppōnere mortī.
 Vix tandem, magnīs Ithacī clāmōribus āctus, 128
 compositō¹³ **rumpit** vōcem et mē **dēstināt** āræ.
Adsēnsēre omnēs et, quæ sibi quisque **timēbat**,
 ūnius in miserī exitium conversa, **tulēre**.
 Jamque diēs īnfanda **aderat** ; mihi sacra parārī : 132
 et salsæ frūgēs, et circum tempora vittæ.

◀ **Ēripuī**, **fateor**, lētō mē ; et vincula **rūpī**.
 Līmōsōque lacū per noctem, obscūrus in ulvā,
dēlituī dum vēla darent, sī forte **dedissent**. 136

Nec mihi jam patriam antīquam spēs ūlla videndī,
 nec dulcīs nātōs, exoptātumque parentem —
quōs illī fors¹⁴ et pænās, ob nostra repōscent
effugia. Et culpam hanc, miserōrum morte, piābunt. 140

11. Se rapporte à *aurīs*, dans cette subordonnée introduite par *ut*, où *quæ* est un relatif de liaison.

12. Introduit, tout comme *quem*, une interrogative indirecte dépendant de *tremor*.

13. = *ex compositō*.

14. = *forsitan* (*fors sit an*).

Quod tē, per superōs et cōnscia nūmina vēī,
 per, sī qua **est** quæ restet adhūc mortālībus usquam
 intemerāta fidēs, **ōrō**, **miserēre** labōrum
 tantōrum ! **Miserēre** animī nōn dīgna ferentis. » 144

Hīs lacrimīs vītā **damus**, et **miserēscimus** ultrō.
 Ipse virō p̄rimus manicās, atque arta levārī
 vincla **jubet** Priamus ; dictisque ita **fātur** amīcīs :
 « Quisquis es, āmissōs hinc jam **oblīvīscere** Grajōs : 148
 noster **eris**. Mihique hęc, **ēdissere** vēra rogantī :
 Quō mōlem hanc immānis equī **statuēre** ? quis auctor ?
 quidve **petunt** ? Quæ rēligiō ? aut quæ māchina bellī ? »

Dixerat. Ille dolīs īnstrūctus et arte Pelasgā,
sustulit, exūtās vinclīs, ad sīdera palmās : 152
 « Vōs, æternī ignēs, et nōn violābile vestrum
testor nūmen, **ait** — vōs, āræ ēnsēsque nefandī,
 quōs fūgī ; vittæque deum, quās hostia gessī — 156
fās mihi Grajōrum sacrāta resolvere jūra ;
fās ōdisse virōs, atque omnia ferre¹⁵ sub aurās,
 sī qua **tegunt** : **teneor** patriæ nec¹⁶ lēgibus ūllīs.
 Tū, modo prōmissīs **maneās**, servātaque **servēs** 160
 Trojā fidem, sī vēra **feram**, sī magna **rependam**.
 « Omnis spēs Danaum, et cœptī fidūcia bellī,
 Palladis auxiliīs semper **stetit**. Impius ex quō¹⁷
 Tȳdīdēs, sed enim, scelerumque inventor Ulixēs, 164
 fātāle **adgressī** sacrātō āvellere templō
 Palladium, cæsīs summæ custōdībus arcis,
corripuēre sacram effigiem, manibusque cruentīs
 virgineās **ausī** dīvæ contingere vittās : 168
 ex illō **fluere**, ac retrō sublāpsa **referrī**

15. = *aperire*.

16. = *nec teneor patria*.

17. = *postquam* ; corrélatif de *ex illō* (v. 169).

spēs Danaum ; **frāctæ** vīrēs, **āversa** deæ mēns.
 Nec dubiīs, ea sīgna **dedit** Trītōnia, mōnstrīs :
 vix positum castrīs simulācrum, **ārsēre** coruscæ 172
 lūminibus flammæ arrēctīs ; salsusque per artūs
 sūdor **iiit**, terque ipsa solō — mīrābile dictū —
ēmicuit, parmamque ferēns hastamque trementem.

◀◀ Extemplō, temptanda fugā **canit** æquora Calchās, 176
 nec posse Argolicīs exscindī Pergama tēlīs,
 ōmina nī **repetant** Argīs, nūmenque **redūcant**
quod pelagō et cūrvīs sēcum āvexēre carīnīs.
 Et nunc quod patriās ventō **petiēre** Mycēnās, 180
 arma deōsque **parant** comitēs ; pelagōque remēnsō
 imprōvīsī **aderunt**. Ita **dīgerit** ōmina Calchās.

◀◀ Hanc, prō Palladiō monitī, prō nūmine læsō,
 effigiem **statuēre**, nefās quæ trīste **piāret**. 184
 Hanc tamen immēnsam Calchās attollere mōlem
 rōboribus textīs, cælōque ēdūcere, **jussit**,
 nē recipī portīs aut dūcī in moenia **posset**,
 neu populum antīquā sub rēligiōne tuērī. 188
 Nam sī vestra manus **violāssset** dōna Minervæ,
 tum magnum exitium — *quod dī prius ōmen in ipsum¹⁸*
convertant ! — Priamī imperiō Phrygibusque futūrum ;
 sīn manibus vestrīs vestram **ascendisset** in urbem, 192
 ultrō Asiam magnō Pelopēa ad moenia bellō
 ventūram, et nostrōs ea fāta manēre nepōtēs. »

Tālibus īnsidiīs, perjūrīque arte Sinōnis,
crēdita rēs, **captīque** dolīs, lacrimīsque coāctīs 196
quōs neque Tȳdīdēs, nec Lārīsæus Achillēs,
*nōn annī **domuēre** decem, nōn mīlle carīnæ.*

18. = Calcham

Hic aliud maïus miseris¹⁹, multoque tremendum
Objicitur magis, atque imprōvida pectora **turbat**. 200

Lāocoōn, ductus Neptūnō²⁰ sorte sacerdos,
 sollemnīs taurum ingentem **mactābat** ad ārās.

Ecce autem geminī ā Tenedō, tranquilla per alta,
 — *horrēscō referēns* — immēnsīs orbibus²¹ anguēs 204

incumbunt pelagō ; pariterque ad litora **tendunt**.

Pectora quōrum inter flūctūs arrēcta, jubæque
 sanguineā **superant** undās, pars cētera pontum
 pōne **legit, sinuatque** immēnsa volūmine terga. 208

Fit sonitus spūmante salō ; jamque arva **tenēbant** ;
 ārdentisque oculōs suffectī sanguine et ignī,
 sībila **lambēbant** linguīs vībrantibus ōra.

Diffugimus vīsū exsanguēs. Illī agmine certō 212
 Lāocoonta **petunt** ; et prīmum, parva duōrum

corpora nātōrum serpēns amplexus, uterque
implicat ; et miserōs morsū **dēpāscitur** artūs.

Post ipsum auxiliō subeuntem ac tēla ferentem 216

corripiunt, spīrīsque **ligant** ingentibus. Et jam
 bis medium amplexī, bis collō squāmea circum
 terga datī, **superant** capite et cervīcibus altīs.

Ille simul manibus **tendit** dīvellere nōdōs, 220
 perfūsus saniē vittās, ātrōque venēnō ;

clāmōrēs simul horrendōs ad sīdera **tollit** —

quālis mūgītus, fūgit cum saucius āram

taurus, et incertam excussit cervīce secūrim. 224

At geminī lāpsū dēlūbra ad summa dracōnēs
effugiunt ; sāvæque **petunt** Trītōnidis arcem²² —
 sub pedibusque deā, clipeīque sub orbe, **teguntur**.

19. = miseris nobis

20. Datif — Laocoon, prêtre d'Apollon, a été désigné par le sort pour sacrifier à Neptune en reconnaissance du départ des Grecs.

21. Il s'agit de serpents annelés.

22.

Tum vērō tremefacta novus, per pectora cūctīs 228
insinuat pavor, et scelus expendisse merentem

Lāocoonta **ferunt** — sacrum quī cuspide rōbur
lāserit, et tergō scelerātam **intorserit** hastam.
 Dūcendum ad sēdēs simulācrum, ōrandaque dīvæ 232
 nūmina **conclāmant**.

Dividimus mūrōs et mœnia **pandimus** urbis.

Accingunt omnēs operī ; pedibusque rotārum
subjiciunt lāpsūs, et stuppea vincula collō 236

intendunt. **Scandit** fātālis māchina mūrōs
 fēta armīs. Puerī circum innūptæque puellæ
 sacra **canunt** ; fūnemque manū contingere **gaudent**.
 Illa **subit** — mediæque mināns **inlābitur** urbī. 240

Ō *patria, ō dīvum domus Īlium, et incluta bellō*
mœnia Dardanidum ! Quater ipsō in līmine portæ
substitit, atque uterō sonitum quater arma **dedēre**.

Īnstāmus tamen, immemorēs, cæcīque furōre ; 244
 et mōnstrum ĩnfēlīx sacrātā **sistimus** arce.

Tunc etiam fātīs **aperit** Cassandra futūrīs
 ōra — *dei jussū nōn umquam crēdita Teucrīs*.
 Nōs dēlūbra deum — *miserī quibus ultimus esset* 248
ille diēs — fēstā **vēlāmus** fronde per urbem.

Vertitur intereā cælum ; et **ruit** Ōceanō nox,
 involvēns, umbrā magnā, terramque polumque
 Myrmidonumque dolos²³ ; fūsī per mœnia, Teucrī 252
conticuēre ; sopor fessōs **complectitur** artūs.

Et jam Argīva phalanx, ĩnstrūctīs nāvibus, **ībat**
 ā Tenedō, tacitæ per amīca silentia lūnæ,
 lītora nōta petēns — flammās cum rēgia puppis 256
extulerat ; fātīsque deum dēfēnsus ĩnīquīs,

23. = δόλος. Nominatif singulier grec (en latin *dolus*).

inclūsōs uterō Danaōs, et pīnea fūrtim

laxat claustra Sinōn. Illōs patefactus ad aurās

reddit equus ; lætīque cavō sē rōbore **prōmunt** : 260

Thessandrus Sthenelusque ducēs, et dīrus Ulixēs,

dēmissum **lāpsī** per fūnem — Acamāsque, Thoāsque,

Pēlidēsque Neoptolemus, p̄rimusque Machāon,

et Menelāus, et ipse dolī fabricātor Epēos. 264

Invādunt urbem, somnō vīnōque sepultam ;

cæduntur vigilēs. Portīsque patentibus omnīs

accipiunt sociōs ; atque agmina cōscia **jungunt**.

Priamī in arce

Tempus **erat** quō p̄rima quiēs, mortālibus ægrīs, 268
incipit, et dōnō dīvum grātissima **serpit**.

In somnīs, ecce, ante oculōs mæstissimus Hector

vīsus adesse mihi — largōsque effundere flētūs,

raptātus bīgīs ut quondam, āterque cruentō 272

pulvere, perque pedēs trajectus lōra tumentīs.

— *Ei ! mihi quālis erat ! Quantum mūtātus ab illō*

Hectore quī redit exuviās indūtus Achillī !

vel Danaum Phrygiōs, jaculātus puppibus ignīs ! — 276

Squālentem barbam, et concrētōs sanguine crīnīs,

vulneraque illa gerēns, quæ circum plūrima mūrōs

accēpit patriōs, ultrō flēns ipse **vidēbar**

compellāre virum et mæstās exprōmere vōcēs : 280

« Ō lūx Dardaniæ, spēs ō fīdissima Teucrum,

quæ tantæ **tenuēre** moræ ? Quibus, Hector, ab ōrīs

exspectāte **venīs** ? Ut tē post multa tuōrum

fūnera, post variōs hominumque urbisque labōrēs 284

dēfessī **aspicimus** ! Quæ causa indigna serēnōs

foedāvit vultūs ? Aut cūr hæc vulnera **cernō** ? »

Ille nihil, nec mē quærentem, vāna **morātur**,

sed graviter gemitūs īmō dē pectore dūcēns : 288

« Heu **fuge**, nāte deā ; tēque hīs, **ait**, **ēripe** flammīs.
 Hostis **habet** mūrōs ; **ruit** altō ā culmine Troja.
 Sat patriæ Priamōque **datum** : sī Pergama dextrā
 dēfēndī **possent**, etiam hāc dēfēnsa **fuissent**. 292
 Sacra suōsque tibī **commendat** Troja penātīs :
 hōs **cape** fātōrum comitēs, hīs moēnia **quære**
 magna, pererrātō **statuēs** quæ dēnique pontō. »
 Sic **ait** ; et manibus vittās, Vestamque potentem, 296
 æternumque adytīs **effert** penetrālibus ignem.

Dīversō intereā **miscentur** moēnia lūctū ;
 et magis atque magis, quamquam sēcrēta parentis
 Anchīsæ domus, arboribusque obtēcta, **recessit**, 300
clārēscunt sonitūs ; armōrumque **ingruit** horror.
Excitior somnō, et summī fastīgia tēctī
 ascēnsū **superō**. Atque arrēctīs auribus **astō**,
in segetem velutī — cum flamma furentibus Austrīs 304
incidit, aut rapidus montānō flūmine torrēns
sternit agrōs, sternit sata læta, boumque labōrēs,
præcipitūsque trahit silvās — stupet īncius, altō
accipiēns sonitum saxī dē vertice, pāstor. 308

Tum vērō manifesta fidēs, Danaumque **patēscunt**
 īnsidiæ. Jam Dēiphobī **dedit** ampla ruīnam
 Volcānō superante domus, jam proximus **ardet**
 Ūcalegōn ; Sīgēa ignī freta lāta **relūcent**. 312
Exoritur clāmorque virum, clangorque tubārum.
 Arma āmēns **capiō**. Nec **sat** ratiōnis in armīs ;
 sed glomerāre manum bellō, et concurrere in arcem
 cum sociīs, **ardent** animī. Furor īraque mentem 316
præcipitat, pulchrumque morī **succurrit** in armīs.

Ecce autem tēlīs Panthus **ēlapsus** Achīvum.
 Panthus Othryadēs, arcis Phœbīque sacerdos ;
 sacra manū, victōsque deōs, parvumque nepōtem, 320
 ipse **trahit**. Cursūque āmēns ad līmina **tendit**.

« Quō rēs summa²⁴ locō, Panthū ? Quam²⁵ **prēndimus** arcem ? »

²⁶Vix ea **fātus eram** gemitū, cum tālia **reddit** :

« **Vēnit** summa diēs et inēluctābile tempus 324
Dardaniæ. **Fuimus** Trōes, **fuit** Īlium et ingēns
glōria Teucrōrum ; ferus omnia Juppiter Argōs
trānstulit ; incēnsā, Danaī **dominantur** in urbe.
Arduus armātōs, mediīs in mœnibus astāns, 328
fundit equus ; victorque Sinōn incendia **miscet**
īnsultāns. Portīs aliī bipatentibus **adsunt**,
mīlia quot magnīs umquam **vēnēre** Mycēnīs ;
obsēdēre aliī tēlīs angusta viārum, 332
oppositīs : **stat** ferrī aciēs, mucrōne coruscō
stricta, parāta necī. Vix prīmī proelia **temptant**
portārum vigilēs, et cæcō Mārte²⁷ **resistunt**. »

Tālibus Othryadæ dictīs, et nūmine dīvum, 336
in flammās et in arma **feror**, quō trīstis Erīnys,
quō fremitus **vocat** — et **sublātus** ad æthera clāmor.

Addunt sē sociōs : Rhīpēus, et maximus armīs 340
Ēpytus, oblātī per lūnam ; Hypanisque Dymāsque
et laterī **adglomerant** nostrō ; juvenisque Corœbus
Mygdonidēs — *illīs ad Trojā forte diēbus*
***vēnerat**, īnsānō Cassandræ incēnsus amōre ;*
*et gener, auxiliū Priamō Phrygibusque **ferēbat**,* 344
īnfēlix quī nōn spōnsæ præcepta furentis
***audierit** !*

Quōs ubi cōnfertōs ārdēre in proelia **vīdī**,
incipiō super hīs : « Juvenēs, fortissima frūstrā 348
pectora, sī vōbīs audentem extrēma cupīdō²⁸
certa sequī, quæ **sit** rēbus fortūna **vidētis** :

24. *summa rēs = summa rērum.*

25. = *quālem.*

26. Cf. 3, 90.

27. = *cæcō animō.*

28. *Sī vōbīs cupidō sequī = sī vōbīs est cupidō sequendī.*

excessēre omnēs, adytīs ārīsq̄ue relictīs,
 dī quibus imperium hoc **steterat** ; **succurritis** urbī
 incēnsæ. **Moriāmur** et in media arma **ruāmus**.
 Ūna salūs victīs : nūllam spērāre salūtem. »

Sīc animīs juvenum, furor additus. Inde, *lupī ceu*
raptōrēs ātrā in nebulā, quōs improba ventris
exēgit *cacōs rabiēs, catulīque²⁹ relictī*
faucibus **expectant** *siccīs*, per tēla, per hostīs
vādimus haud dubiam in mortem ; mediæque **tenēmus**
 urbis iter. Nox ātra cavā **circumvolat** umbrā.
Quis clādem illius noctis, quis fūnera fandō
explicit, aut possit lacrimīs æquāre labōrēs ?

Urbs antīqua **ruit** multōs domināta per annōs ;
 plūrima perque viās **sternuntur** inertia passim
 corpora, perque domōs et rēligiōsa deōrum
 līmina. Nec solī poenās **dant** sanguine Teucrī ;
 quondam etiam victīs **redit** in præcordia virtūs,
 victōrēsque **cadunt** Danaī. Crūdēlis ubīquē
 lūctus ; ubīque pavor, et plūrima mortis imāgō.

Prīmus sē Danaum, magnā comitante catervā,
 Androgeōs **offert** nōbīs, socia agmina crēdēns³⁰,
 īnscius ; atque ultrō verbīs **compellat** amīcīs :
 « **Festīnāte**, virī ! Nam quæ tam sēra **morātur**
 sēgnitiēs ? Aliī **rapiunt** incēnsa **feruntque**
 Pergama : vōs celsīs nunc prīmum ā nāvibus **ītis** ? »

Dixit ; et extemplō — neque enim respōnsa **dabantur**
 fīda satis — **sēnsit** mediōs dēlāpsus in hostīs.
Obstipuit ; retrōque pedem cum vōce **repressit**.
 Imprōvīsum asprīs, velutī³¹ quī sentibus anguem

29. = *quōrumque catulī*

30. = *socia agmina nōs esse crēdēns*.

31. = *velutī quī sentibus asprīs imprōvisam anguem...* (velutī // haud sēcus)

pressit humī, nītēns trepidusque repente **refūgit** 380
attollentem īrās, et cærula colla tumentem,
haud secus Androgeōs, vīsū tremefactus, **abībat**.

Inruimus, dēnsīs et **circumfundimur** armīs ;
īgnārōsque locī passim, et formīdine captōs, 384
sternimus : **aspīrat** prīmō Fortūna labōrī.

Atque hīc, successū exsultāns animīsque, Corœbus
« Ō sociī, quā prīma, **inquit**, Fortūna salūtis 388
mōnstrat iter, quāque **ostendit** sē dextra, **sequāmur** :
Mūtēmus clipeōs ; Danaumque īnsīgnia nōbīs
aptēmus. Dolus an virtūs, quis in hoste **requīrat** ?
Arma **dabunt** ipsī. » Sīc fātus deīnde comantem
Androgeī galeam, clipeīque īnsīgne decōrum, 392
induitur ; laterīque Argīvum **accommodat** ēnsem.
Hoē Rhīpēus, hoē ipse Dymās omnisque juvenus
læta **facit** : spoliīs sē quisque recentibus **armat**.

Vādimus immixtī Danaīs — *haud nūmine nostrō*. 396
Multaque per cæcam, congressī, proelia noctem
cōnserimus ; multōs Danaum **dēmittimus** Orcō.
Diffugiunt aliī ad nāvīs, et lītora cursū
fīda **petunt** ; pars ingentem formīdine turpī 400
scandunt rūsus equum, et nōtā **conduntur** in alvō.
Heu nihil invītīs fās, quemquam fīdere dīvīs !

Ecce **trahēbātur**, passīs Priamēia virgō 404
crīnibus, ā templō Cassandra, adytīsque Minervæ,
ad cælum tendēns ārdentia lūmina frūstrā —
lūmina : nam tenerās **arcēbant** vincula palmās.

Nōn **tulit** hanc speciem, furiātā mente, Corœbus ;
et sēsē medium **injēcit** peritūrus in agmen. 408

Cōsequimur cūnctī et dēnsīs incurrimus armīs.
Hīc prīmum, ex altō dēlūbrī culmine, tēlīs
nostrōrum **obruimur** ; **oriturque** miserrima cædēs

armōrum faciē, et Grajārum errore jubārum³².

412

Tum Danaī, gemitū atque ēreptæ virginis irā
undique collēctī, **invādunt** : ācerrimus Aĵāx

et geminī Atrīdæ, Dolopumque exercitus omnis

— *adversī ruptō ceu quondam turbine ventī*

416

cōnflīgunt : *Zephyrusque Notusque, et latus Eōs*

Eurus equīs ; strīdunt silva ; sæviturque tridentī

spūmēus, atque imō Nēreūs ciet æquora fundō.

Illī etiam — sī quōs³³, obscūrā nocte per umbram,

420

fūdimus īnsidiīs, tōtāque **agitāvimus** urbe —

appārent ; p̄mī clipeōs, mentītaque tēla,

agnōscunt ; atque ōra sonō discordia **sīgnant**³⁴.

Īlicet **obruimur** numerō : p̄musque Corœbus

424

Pēneleī dextrā, dīvæ armipotentīs ad āram,

p̄rocumbit ; **cadit** et Rhīpēus, jūstissimus ūnus

quī **fuit** in Teucrīs et servantissimus æquī.

Dīs aliter vīsum ! Pereunt Hypanīsque Dymāsque,

428

cōnfixī ā sociīs ; nec tē tua plūrima, Panthū,

lābentem pietās, nec Apollinis īnfula³⁵ **tēxit** !

Itiacī cinerēs et flamma extrēma meōrum !

Itestor in occāsū vestrō nec tēla nec ūllās

432

vītāvisse vicēs, Danaum et, sī fāta fuissent,

ut caderem meruisse manū. Dīvellimur inde —

Īphitus et Peliās mēcum, quōrum Īphitus ævō

jam gravior, Peliās et vulnere tardus Ulixī,

436

p̄rotinus ad sēdēs Priamī clāmōre **vocātī**.

Hīc vērō ingentem pūgnam, *cei³⁶ cētera nusquam*

bella forent, nullī tōtā morerentur in urbe,

32. *Juba* = *galea coma, crīnēs*.

33. *sī quōs* = *quōscumque*.

34. = *nōtant*.

35. = *vitta*.

36. = *quasi*.

sīc Mārtem indomitum, Danaōsque ad tēcta ruentīs, 440
cernimus — obsessumque, āctā testūdine, līmen.
Hærent parjetibus³⁷ scālæ, postisque sub ipsōs
nītuntur gradibus³⁸ ; clipeōsque ad tēla sinistrīs
prōtēctī **objiciunt**, **prēnsant** fastīgia dextrīs. 444
Dardanidæ contrā turrīs, ac tōta domōrum
culmina, **convellunt**. *Hīs sē, quandō ultima cernunt,*
extrēmā jam in morte, parant dēfendere tēlīs.
Aurātāsque trabēs, veterum decora alta parentum, 448
dēvolvunt. Aliī strictīs mucrōnibus imās
obsēdere forēs : hās **servant** agmine dēnsō.
Instaurātī animī : rēgis succurrere³⁹ tēctīs,
auxiliōque levāre virōs, vimque addere victīs. 452

Līmen **erat** cæcæque forēs, et pervius ūsus⁴⁰
tēctōrum inter sē⁴¹ Priamī — postēsque relictī
ā tergō, *infēlix quā sē, dum rēgna manēbant,*
sapīus Andromachē ferre incomitāta solēbat 456
ad socerōs, et avō puerum Astyanacta trabēbat.
Ēvādō ad summī fastīgia culminis, unde
tēla manū miserī **jactābant** inrita⁴² Teucrī.

Turrim in præcipitī stantem, summīsque sub astra 460
ēductam tēctīs — unde omnis Troja vidērī
et Danaum solitæ nāvēs, et Achāica castra —
adgressī ferrō circum, quā summa labantīs
jūctūrās tabulāta⁴³ **dabant**, **convellimus** altīs 464
sēdibus ; **impulimusque**. Ea lāpsa rēpente ruīnam
cum sonitū **trahit** ; et Danaum super agmina lātē

37. = *parietibus*.

38. = *gradibus scālārum*.

39. = *ad rēgis tēctōs succurrendōs*.

40. = *ūtilis rēs*.

41. = *pervius ad tēctōs communicandōs inter sē*.

42. = *vāna, inūtilia*.

43. « *planchers* »

incidit. Ast aliī **subeunt**, nec saxa nec ūllum
tēlōrum intereā **cessat** genus. 468

Vestibulum ante ipsum, prīmōque in līmine, Pyrrhus
exultat tēlīs ; et lūce coruscus aēnā
— *quālis, ubi in lūcem, coluber mala grāmina pāstus,*
frīgida sub terrā tumidum brūma tegēbat, 472
nunc, positīs novus exuviīs, nitidusque juventā,
lūbrica convolvit sublātō pectore terga,
arduus ad sōlem, et linguīs micat ōre trisulcīs.

Ūnā ingēns Periphās, et equōrum agitātor Achillis, 476
armiger Automedōn, ūnā omnis Scȳria pūbēs,
succēdunt tēctō ; et flammās ad culmina **jactant**.
Ipse inter prīmōs corrēptā dūra bipennī⁴⁴
līmina **perrumpit** ; postīsque ā cardine **vellit** 480
ærātōs. Jamque excīsā trabe firma **cavāvit**
rōbora ; et ingentem lātō **dedit**⁴⁵ ōre fenestram.

Appāret domus intus ; et ātria longa **patēscunt**.
Appārent Priamī et veterum penetrālia rēgum ; 484
armātōsque **vident** stantīs in līmine prīmō.
At domus interior, gemitū miserōque tumultū
miscētur ; penitusque cavæ plangōribus ædēs
fēmineīs **ululant** ; **ferit** aurea sīdera clāmor. 488

Tum pavidæ, tēctīs mātērēs ingentibus **errant** ;
amplexæque **tenent** postīs ; atque ōscula **fīgunt**.
Īnstat vī patriā Pyrrhus ; nec claustra nec ipsī
custōdēs sufferre **valent** ; **labat** arjete crēbrō 492
jānua ; et ēmōtī **prōcumbunt** cardine postēs.
Fit via vī ; **rumpunt** aditūs, prīmōsque **trucīdant**
immissī Danaī ; et lātē loca mīlite **complent**.

44. = *bipennī securī*.

45. *intrā postīs*.

Non sic, aggeribus ruptis cum spūmēus amnis
 496
exiit, oppositāsque **ēvīcit** gurgite mōlēs,
fertur in arva furēns cumulō, campōsque per omnīs
 cum stabulīs armenta **trahit**. **Vīdī** ipse furem
 cæde Neoptolemum, geminōsque in līmine Atrīdās. 500

Vīdī Hecubam, centumque nurūs, Priamumque per ārās
 sanguine foedantem — quōs ipse **sacrāverat** ignīs.
 Quīnquāginta illī thalamī, spēs tanta nepōtum,
 barbaricō postēs aurō, spoliīsque superbī, 504
prōcubuere ; **tenent**⁴⁶ Danaī quā **dēficit** ignis.

Forsitan, et Priamī fuerint quæ fāta, requīrās.
 Urbis utī captæ cāsum convulsaque **vīdit**,
 508
 līmina tēctōrum, et medium in penetrālibus hostem,
 arma diū senior dēsūēta, tremētibus ævō,
circumdat nēquīquam, umerīs ; et inūtile ferrum
cingitur. Ac dēnsōs **fertur** moritūrus in hostīs.
 Ædibus in mediīs, nūdōque sub ætheris axe, 512
 ingēns āra **fuit**, juxtāque veterrima laurus
 incumbēns āræ — atque umbrā complexa penātīs.
 Hīc Hecuba et nātæ nēquīquam altāria circum,
 Præcipitēs, ātrā ceu tempestāte columbæ, 516
 condēnsæ, et dīvum amplexæ simulācra, **sedēbant**.

Ipsū autem, sūmptīs Priamum juvenālibus armīs,
 ut **vīdit**, « Quæ mēns tam dīra, miserrīme conjūnx,
 520
impulit hīs cingī tēlīs ? aut quō **ruis** ? » **inquit**.
 « Nōn tālī auxiliō, nec dēfēnsōribus istīs,
 tempus **eget** ; nōn, sī⁴⁷ ipse meus nunc **adforet** Hector.
 hūc tandem **concēde** : hæc āra **tuēbitur** omnīs ;
 aut **moriēre** simul. » Sic ōre effāta, **recēpit** 524
 ad sēsē, et sacrā longævum in sēde **locāvit**.

46. = sē tenent, stant ; vel loca tenent.

47. = etiam sī.

Ecce autem, **ēlapsus** Pyrrhī dē cæde, Polītēs :
 ūnus nātōrum Priamī, per tēla, per hostīs,
 porticibus longīs **fugit** ; et vacua ātria **lūstrat** 528
 saucius. Illum, ārdēns īnfestō vulnere, Pyrrhus
īnsequitur ; jam jamque manū **tenet**, et **premit** hastā.
 Ut tandem ante oculōs **ēvāsit** et ōra parentum,
concidit ; ac multō vītam cum sanguine **fūdit**. 532

Hīc Priamus, quamquam in mediā jam morte **tenētur**,
 nōn tamen **abstinuit** ; nec vōcī īræque **pepercit** :
 « At tibi prō scelere, **exclāmat**, prō tālibus ausīs,
 dī, sī qua est cælō pietās quæ tālia **cūret**, 536
persolvant grātēs dīgnās ! Et præmia **reddant**
 dēbita, quī nātī cōram mē cernere lētum
fēcistī, et patriōs **foedāstī** fūnere vultūs.
 At nōn ille, satum quō tē **mentīris**⁴⁸ Achillēs, 540
 tālis in hoste **fuit** Priamō ; sed jūra fidemque
 supplicis **ērubuit**. Corpusque exsanguē sepulcrō
reddidit Hectoreum ; mēque in mea rēgna **remīsit**. »
 Sīc **fātus** senior ; tēlumque imbelle sine ictū 544
conjēcit, raucō quod prōtinus ære **repulsum**,
 et summō clipeī nēquīquam umbōne **pependit**.

Cū Pyrrhus : « **Referēs** ergō hęc ; et nūntius **ībis**
 Pēlīdæ genitōrī. Illī mea trīstia facta, 548
 dēgeneremque Neoptolemum, narrāre **mementō**.
 Nunc **mōrēre**. » Hoc dīcēns, altāria ad ipsa trementem
trāxit, et in multō lāpsantem sanguine nātī.
Implicuitque comam lævā ; dextrāque coruscum 552
extulit ; ac laterī capulō⁴⁹ tenuis **abdidit** ēnsem.
 Hęc fīnis Priamī fātōrum ; hic exitus illum
 sorte **tulit** : Trojām incēnsam et prōlāpsa videntem
 Pergama — tot quondam populīs terrīsque superbum 556

48. = ā quō satum tē esse dīcis mentiēns.

49. = ēnsis capite, manūbrium.

rēgnātōrem Asiæ. **Jacet** ingēns lītore truncus,
āvulsumque umerīs caput, et sine nōmine corpus.

At mē tum p̄rimum sāvus **circumstetit** horror.
Obstipuī ; **subiit** cārī genitōris imāgō, 560
ut rēgem æquævum, crūdēlī vulnere **vīdī**
vītā exhālāntem ; **subiit** dēserta Creūsa
et dīrepta domus, et parvī cāsus Iūli.
Respiciō ; et quæ sit mē circum cōpia **lūstrō**. 564
Dēseruēre omnēs dēfessī ; et corpora saltū
ad terram **mīsēre**, aut ignibus ægra **dedēre**.

Fātō profugum

Jamque adeō super ūnus **eram**, cum līmina Vestæ
servantem et tacitam, sēcrētā in sēde latentem, 568
Tyndarida⁵⁰ **aspiciō** ; **dant** clāram incendia lūcem
errantī, passimque oculōs per cūncta ferentī.
Illa, sibi īnfestōs, ēversa ob Pergama, Teucrōs
et Danaum pœnam, et dēsertī conjugis irās, 572
præmetuēns — Trojæ et patriæ commūnis Erīnys ! —
abdiderat sēsē ; atque ārīs invīsa **sedēbat**.
Exārsēre ignēs animō⁵¹ ; **subit** ira cadentem
ulcīscī patriam, et scelerātās sūmere pœnās. 576
« Scīlicet hæc Spartam incolumis, patriāsque Mycēnās,
aspiciet ; partōque **ībit** rēgīna triumphō ?
Conjugiumque, domumque patris, nātōsque **vidēbit**,
Īliadum turbā, et Phrygiīs comitāta ministrīs ? 580
Occiderit ferrō Priamus ! Trojā **ārserit** ignī !
Dardanium totiēns **sūdārit** sanguine lītus !
Nōn ita. Namque etsī nūllum memorābile nōmen
fēmineā in pœnā **est**, nec **habet** victōria⁵² laudem, 584

50. = *Helenam*.

51. = *animō meō*.

52. = *victōria in fēminam parta*.

exstīnxisse nefās tamen, et sūmpsisse merentīs
laudābor pœnās. Animumque explēsse **juvābit**
 ultrīcis flammæ, et cinerēs satiāsse meōrum. »

Tālia **jactābam** ; et furiātā mente **ferēbar**, 588
 cum mihi sē, nōn ante oculīs tam clāra, videndam
obtulit ; et, pūrā per noctem in lūce, **refulsit**
 alma parēns — *cōnfessa deam, quālisque vidērī*
calicolīs et quanta solet. Dextrāque prehēsum⁵³ 592
continuit ; roseōque hęc īnsuper **addidit** ōre :
 « Nāte, quis indomitās tantus dolor **excitat** īrās ?
 quid **furis** ? aut quōnam nostrī⁵⁴ tibi cūra **recessit** ?
 Nōn prius **aspiciēs** ubi, fessum ætāte, parentem 596
liqueris Anchīsen ? **superet** conjūnxne Creūsa
 Ascaniusque puer ? Quōs omnīs undique Grajæ
 circum **errant** aciēs et, nī mea cūra **resistat**,
 jam flammæ **tulerint**, inimīcus et **hauserit** ēnsis. 600
 Nōn tibi Tyndaridis faciēs, invīsa Lacænæ,
 culpātusve Paris : dīvum inclēmentia — dīvum ! —
 hās **ēvertit** opēs, **sternitque** ā culmine Trojā.
Aspice : namque omnem — quæ nunc obducta tuentī, 604
 mortālīs **hebetat** vīsūs tibi, et ūmida circum
cāligat — nūbem **ēripiam**. Tū, nē qua parentis
 jussa **timē**, neu præceptīs pārēre **recūsā**.
 Hīc, ubi disjectās mōlēs, āvulsaque saxīs 608
 saxa, **vidēs**, mixtōque undantem pulvere fūmum,
 Neptūnus mūrōs, magnōque ēmōta tridentī
 fundāmenta, **quatit** ; tōtamque ā sēdibus urbem
ēruit. Hīc Jūnō Scæās sāvissima portās 612
 prīma **tenet** ; sociumque furēns ā nāvibus agmen,
 ferrō accīncta, **vocat**.
 Jam summās arcēs Trītōnia, **respice**, Pallās

53. = *mē*.

54. = *ergā nōs*.

īnsēdit, nimbō effulgēns et Gorgone sāvā. 616
 Ipse pater Danaīs animōs, vīrisque secundās,
 sufficit ; ipse deōs in Dardana **suscitat** arma.
 Ēripe, nāte, fugam ; fīnemque **impōne** labōrī :
 nusquam **aberō**, et tūtum patriō tē līmine **sistam**. » 620

Dixerat ; et spissīs noctis sē **condidit** umbrīs.
Appārent diræ faciēs, inimīcaque Trojæ
 nūmina magna, deum.

Tum vērō omne mihī **vīsum** cōnsīdere in ignīs 624
 Īlium, et ex īmō vertī Neptūnia Trojā.

*Ac velutī summīs antīquam in montibus ornum
 cum ferrō accīsam, crēbrīsque bipennibus, **īstant**
 ēruere agricolæ certātīm — illa usque **minātur** ; 628
 et, tremefacta comam, concussō vertice **nūtat**,
 vulneribus dōnec paulātīm ēvicta, suprēmum
congemuit ; **trāxitque** jugīs āvulsa ruīnam.*

Dēscendō ac, dūcente deō, flammam inter et hostīs 632
expedior : dant tēla locum, flammæque **recēdunt**.

Atque ubi jam patriæ **perventum**⁵⁵ ad līmina sēdis
 Antīquāsque domōs, genitor — quem tollere in altōs
optābam prīmum montīs, prīmumque **petēbam** — 636
abnegat excīsā vītam prōdūcere Trojā,
 exsiliumque patī.

« Vōs ō, quibus integer ævī
 sanguis, **ait**, solidæque suō **stant** rōbore vīrēs !
 Vōs, **agitāte** fugam. 640

Mē sī cælicolæ **voluissent** dūcere vītam,
 hās mihi **servāssent** sēdēs. Satis ūna, superque,
vīdimus excidia, et captæ **superāvimus** urbī.
 Sīc, ō sīc positum, adfātī **discēdite** corpus. 644
 Ipse manū mortem **inveniam** ; **miserēbitur** hostis

55. = *perventum est = pervēnī vel pervēnimus.*

exuviāsque **petet**. **Facilis** jactūra sepulcrī.
 Jam prīdem, invīsus dīvīs et inūtilis, annōs
dēmoro, ex quō mē dīvum pater atque hominum rēx
 fulminis **adflāvit** ventīs, et **contigit** ignī. » 648

Tālia **perstābat** memorāns ; fīxusque **manēbat**.
 Nōs contrā **effūsī** lacrimīs — conjūnxque Creūsa
 Ascaniusque, omnisque domus — nē vertere sēcum
 cūncta pater, fātōque urgentī incumbere, **vellet**. 652
Abnegat ; inceptōque et sēdibus **hæret** in īsdem.

Rūrsus in arma **fāeror** ; mortemque miserrimus **optō**.
 Nam quod cōnsilium, aut quæ jam fortūna **dabātur** ? 656

« Mēne efferre pedem, genitor, tē posse relictō
spērāstī ? Tantumque nefās patriō **excidit** ore ?
 Sī nihil ex tantā superīs **placet** urbe relinqui,
 et **sedet** hoē animō, peritūræque addere Trojæ 660
 tēque tuōsque **juvat**, **patet** istī jānuā lētō :

jamque **aderit**, multō Priamī dē sanguine, Pyrrhus
 — nātum ante ōra patris, patrem quī⁵⁶ **obtruncat** ad ārās.
 Hoē **erat**, alma parēns, quod mē per tēla, per ignīs
ēripis : ut mediīs hostem in penetrālibus, utque
 Ascanium, patremque meum, juxtāque Creūsam,
 alterum in alterius mactātōs sanguine **cernam** ? 664

Arma, virī, **ferite** arma : **vocat** lūx ultima victōs. 668
Reddite mē Danaīs ; **sinite** īnstaūrāta revīsam
 proelia. Numquam omnēs hodiē **moriēmur** inultī. »

Hinc ferrō **accingor** rūrsus ; clipeōque sinistram
īnserābam aptāns. Mēque extrā tēcta **ferēbam**. 672

Ecce autem, complexa pedēs⁵⁷, in limine conjūnx
hærebat ; parvumque patrī⁵⁸ **tendēbat** Iūlum :

56. = *quī nātum...*

57. = *pedēs meōs*.

58. = *patrī ejus*.

« Sī peritūrus **abīs**, et nōs **rape** in omnia tēcum ;
 sīn aliquam expertus, sūmptīs spem **pōnis** in armīs, 676
 hanc prīmum **tūtāre** domum. Cuī parvus Iūlus,
 cuī pater, et conjūnx, quondam tua dicta, **relinquor** ? »

Tālia vōciferāns, gemitū tēctum omne **replēbat**,
 cum subitum, dictūque **oritur** mīrābile mōnstrum. 680
 Namque manūs inter, mæstōrumque ōra parentum,
ecce levis summō dē vertice **vīsus**⁵⁹ Iūlī
 fundere lūmen apex — tāctūque innoxia, mollis
 lambere flamma comās, et circum tempora pāscī. 684
 Nōs pavidī **trepidāre** metū, crīnemque flagrantem
excutere, et sānctōs **restinguere** fontibus ignīs.

At pater Anchīsēs, oculōs ad sīdera lātus
extulit ; et cælō palmās cum vōce **tetendit** : 688
 « Jūppiter omnipotēns, precibus sī **flecteris** ūllīs,
aspice nōs, hoc tantum ; et sī pietāte **merēmur**,
dā dēinde auxilium, pater, atque hęc ōmina firma. »

Vix ea **fātus erat** senior, subitōque fragōre,
 692
intonuit lævum ; et, dē cælō lāpsa, per umbrās
 stēlla facem dūcēns, multā cum lūce **cucurrit**.

Illam, summa super lābentem culmina tēctī,
cernimus Īdæā clāram sē condere silvā, 696
 sīgnantemque viās. Tum longō līmite sulcus
dat lūcem ; et lātē circum loca sulphure **fūmant**.
 Hīc vērō victus, genitor sē **tollit** ad aurās ;
adfāturque deōs et sānctum sīdus **adōrat**. 700

« Jam jam nūlla mora **est** : **sequor** et quā dūcitis adsum,
 dī patriī. **Servāte** domum, **servāte** nepōtem :
 Vestrum hoĉ augurium, vestrōque in nūmine Troja **est**.
Cēdō equidem nec, nāte, tibī comes ire **recūsō**. » 704

59. = *vīsus est*.

Dixerat ille ; et jam per moenia clārior ignis
audītur ; propiusque æstūs incendia **volvunt**.

« Ergō **age**, cāre pater, cervīcī impōnere⁶⁰ nostræ :
 ipse **subībō** umerīs ; nec mē labor iste **gravābit**.

708

Quō rēs cumque **cadent**, ūnum et commūne perīclum,
 ūna salūs ambōbus **erit**. Mihi parvus Iūlus
sit comes, et longē **servet** vestīgia conjūnx.

Vōs, famulī, quæ **dīcam** animīs **advertite** vestrīs.

712

Est, urbe ēgressīs, tumulus templumque vetustum
 dēsertæ Cereris ; juxtāque antīqua cupressus,
 rēligiōne patrum, multōs **servāta** per annōs :
 hanc, ex dīversō, sēdem **veniēmus** in ūnam.

716

Tū, genitor, **cape** sacra manū, patriōsque penātīs ;
 mē, bellō ē tantō dīgressum et cæde recentī,
 attrēctāre **nefās**, dōnec mē flūmine vīvō
abluerō. »

720

Hæc **fātus**, lātōs umerōs subjectaque colla,
 veste super, fulvīque **insternor** pelle leōnis ;
succēdōque onerī. Dextræ sē parvus Iūlus
implicuit ; **sequiturque** patrem, nōn passibus æquīs.

724

Pōne **subit** conjūnx. **Ferimur** per opāca locōrum ;
 et mē — *quem dūdum nōn ūlla injecta **movēbant***
tēla, neque adversō glomerātī exāmine Graji —
 nunc omnēs **terrent** auræ ; sonus **excitat** omnis
 suspēnsūm, et pariter comitīque onerīque timentem.

728

Jamque **propinquābam** portīs ; omnemque **vidēbar**
 ēvāsisse viam, subitō cum, crēber ad aurīs,
vīsus adesse pedum sonitus ; genitorque per umbram
 prōspiciēns « Nāte, exclāmat, **fuge**, nāte ; **propinquant**.
 Ārdentīs clipeōs, atque æra micantia **cernō**. »

732

60. = *tē impōne*.

Hic mihi **nesciō** quod trepidō, male nūmen amīcum⁶¹,
 cōnfūsam **ēripuit** mentem. Namque āvia cursū 736
 dum **sequor**, et nōtā **excēdō** regiōne viārum,
 — heu miserō ! — conjūnx fātōne ērepta Creūsa
substitit ? errāvitne viā, seu lāpsa **resēdit ?**
Incertum ; nec post oculīs **est reddita** nostrīs. 740

Nec prius āmissam **respexī**, animumve **reflexī**
 quam tumulum antīquæ Cereris, sēdemque sacrātam
vēnimus : hīc dēmum, collēctīs omnibus, ūna
dēfuit ; et comitēs nātumque virumque **fefellit**. 744
 Quem nōn **incūsāvī**, amēns, hominumque deōrumque ;
 aut quid in ēversā **vīdī** crūdēlius urbe ?

Ascanium, Anchīsenque patrem, Teucrōsque penātīs
commendō sociīs ; et curvā valle **recondō**. 748
 Ipse urbem **repetō** et **cingor** fulgentibus armīs.
Stat cāsūs renovāre omnīs, omnemque revertī
 per Trojā, et rūsus caput objectāre perīclīs.

Prīncipiō, mūrōs obscūraque līmina portæ, 752
 quā gressum **extuleram**, **repetō**. Et vestīgia retrō
 observāta **sequor** per noctem ; et lūmine **lūstrō** :
 horror ubīquē animō. Simul ipsa silentia **terrent**.

Inde domum — sī forte pedem, sī forte **tulisset**⁶² — 756
 mē **referō** : **inruerant** Danaī, et tēctum omne **tenēbant**.
 Īlicet ignis edāx, summa ad fastīgia, ventō
volvitur. **Exsuperant** flammæ ; **furit** æstus ad aurās.
Prōcēdō ; et Priamī sēdēs, arcemque **revīsō** : 760

et jam, porticibus vacuīs, Jūnōnis asylō,
 custōdēs lēctī, Phoenīx et dīrus Ulixēs,
 prædam **adservābant**. Hūc undique Trojā gaŕa,
 incēnsīs ērepta adytīs, mēnsæque deōrum, 764
 crātērēsque aurō solidī, captīvaque vestis

61. *male amīcum = inimīcum.*

62. = *sī forte Creūsa tulisset*

congeritur. Puerī et pavidæ, longō ōrdine, mātṛēs
stant circum.

Ausūs quīn etiam vōcēs jactāre per umbram, 768
implēvī clāmōre viās ; mæstusque Creūsam,
nēquīquam ingemināns, iterumque iterumque **vocāvī**.
Quærentī, et tēctīs urbis sine fine ruentī,
īnfēlīx simulācrum, atque ipsius umbra Creūsæ, 772
vīsa mihi ante oculōs, et nōtā maīor imāgō.

Obstipuī — **steteruntque** comæ ; et vōx faucibus **hæsit**.
Tum sic *adfārī*, et cūrās hīs *dēmere* dictīs :
« Quid, tantum īnsānō, **juvat** indulgēre dolōrī, 776
ō dulcis conjūnx ? Nōn hæc sine nūmine dīvum
ēveniunt : nec tē comitem hinc portāre Creūsam
fās, aut ille **sinit**, superī rēgnātor Olympī.
Longa tibi exsilia ; et vāstum maris æquor arandum... 780
Et terram Hesperiam **veniēs** — ubi Lȳdius, arva
inter opīma virum, lēnī **fluit** agmine Thybris.
Illic rēs lætæ, rēgnumque, et rēgia conjūnx
parta tibi : lacrimās dilēctæ **pelle** Creūsæ. 784
Nōn ego Myrmidonum sēdēs, Dolopumve superbās,
aspiciam — aut Graīis servītum mātribus **ibō**,
Dardanis et dīvæ Veneris nurus ;
sed mē magna deum genetrīx hīs **dētinet** ōrīs. 788
Jamque **valē** ; et nātī servā commūnis amōrem. »

Hæc ubi dicta **dedit**, lacrimantem et multa volentem
dīcere **dēseruit** ; tenuīsque **recessit** in aurās.
Ter cōnātus ibī collō dare brachia circum⁶³ ; 792
ter frūstrā comprēnsa, manūs **effūgit** imāgō,
pār levibus ventīs, volucrīque simillima somnō.
Sic dēmum sociōs, cōnsūptā nocte, **revīsō**.

63. = 6,700

Atque hīc, ingentem comitum adflūxisse novōrum 796
inveniō admīrāns numerum — mātṛēsque virōsque,
collēctam exsiliō pūbem, miserābile vulgus.
Undique **convēnēre**, animīs opibusque parātī,
in quāscumque **velim** pelagō dēdūcere⁶⁴ terrās. 800
Jamque jugīs summæ **surgēbat** Lūcifer Īdæ ;
dūcēbatque diem. Danaīque obsessa **tenēbant**
līmina portārum ; nec spēs opis ūlla **dabātur**.
Cessī ; et sublātō montīs genitōre **petīvī**. 804

64. = *mē dēdūcere*.

L'Énéide, chant III

Postquam rēs Asiæ, Priamīqu^c ēvertere gentem
 immeritam **vīsum** superīs — **ceciditque** superbum
 Īli^{um}, et omnis humō **fūmat** Neptūnia Troja —
 dīvers^a exsilia et dēsertās quærere terrās 4
 auguriīs **agimur** dīvum. Classemque sub ipsā
¹Antandr^o, et Phrygiæ **mōlīmur** montibus Īdæ,
 — incertī quō fāta **ferant**, ubi sistere **dētur** —
Contrahimusque virōs. Vix prīm^a **incēperat** æstās, 8
 et pater Anchīsēs dare fātīs vēla **jubēbat**.
 Lītora cum patriæ lacrimāns, portūsque **relinquō**,
 et campōs ubi Troja **fuit**, **feror** exsul in altum
 cum sociīs nātōque, penātibus et magnīs dīs. 12

Terra procul, vastīs **colitur** Māvortia campīs :
 Thrāces **arant**. Ācrī quondam **rēgnāta** ²Lycūrgō ;
 hospiti^{um} antiqum Trojæ ; sociīque penātēs —
dum fortuna fuit. **Feror** hūc, et lītore curvō 16
 mœnia prīma **locō** — fātīs **ingressus inīquīs**.
³Æneadāsque meō nōmen dē nōmine **fingō**.
 Sacra Diōnææ⁴ mātī, dīvisque **ferēbam**
 auspīcibus cœptōr^{um} operum ; superōque nitentem 20
 cælicolum rēgī, **mactāb^{am}** in lītore taurum.

Forte fuit juxtā tumulus, quō cornea summō
 virgulta, et dēnsīs hastīlibus horrida myrtus.

1. *Antandros, Antandrī* — île des Cyclades.

2. Roi légendaire de Thrace.

3. Approximation qui associe probablement... \$ au nom d'Énée.

4. *Dionæus, -a, -um* — dionéen, dionéenne — fils ou fille de Dioné, *id est* Vénus.

Accessi ; viridemque ab humō convellere silvam 24
cōnātus, rāmīs **teger**^{em} ut frondentibus ārās,
 horrend^{um} et dictū **videō** mirābile mōnstrum.

Nam quæ p̄rīma, solō ruptīs rādīcibus, arbōs 28
vellitur, huīc ātrō **liquuntūr** sanguine guttæ,
 et terram tābō **maculant**. Mihi frīgidus horror
 membra **quatit**, gelidusque **coit** formīdine sanguis.

Rūrsus, et alterius lentum convellere vīmen
insequor, et causās penitus temptāre latentīs : 32
 āter et alterius **sequitur** dē cortice sanguis.

Multa movēns animō, Nymphās **venerābar** agrestīs,
 Grādīvumque patrem, *Geticīs quī præsident arvīs* —
 rīte **secundārent** vīsūs, ōmenque **levārent**. 36

Tertia sed postquam mājōr^c hastīlia nīsū
adgredior^{*}, genibusqu^c advers^x **obluctor** harēnæ
 — *ēloquar an sileam* ? —, gemitus lacrimābilis īmō
audītur tumulō, et vōx reddita **fertur** ad aurīs : 40

« Quid miserum, Ænēā, **lacerās** ? Jam *parce* sepultō,
parce piās scelerāre manūs. Nōn mē tibi Troja
 externum **tulit**⁵, aut cruor hic dē stīpite **mānat**.

Heu **fuge** crūdēlīs terrās, **fuge** lītus avārum : 44
 nam Polydōrus eg^o. Hīc cōnfīxum⁶ ferrea **tēxit**
 tēlōrum seges, et jaculīs **incrēvit**^{*} acūtīs. »

Tum vēr^o ancipitī mentem formīdine pressus,
obstipūi^{*}, **stetēruntque** com^x, et vōx faucibus **hæsit**. 48

Hunc Polydōr^{um}, aurī quondam cum pondere magnō,
 īnfēlix Priamus fūrtim **mandārat** alendum
 Thrēiciō rēgī, cum jam **diffīderet** armīs
 Dardaniæ, cingīqu^c urb^{em} obsidiōne **vidēret**. 52
 Ill^e — ut opēs **frāctæ** Teucr^{um}, et Fortūna **recessit**,

5. = Troja me tulit ; ergō nōn externum tibi sum.

6. = *mē*

rēs Agamemnoniās, victrīciaqu^e arma secūtus —
 fās omn^e **abrupit** : Polydōr^{um} **obtruncat***, et aurō
 vī **potitur**. *Quid nōn mortālia pectora cōgis,*
aurī sacra famēs ! 56

Postquam pavor ossa **reliquit**,
 dēlēctōs populⁱ ad procerēs, prīmumque parentem,
 mōnstra deum **referō** ; et quæ **sit** sententia **poscō**.
 Omnibus **id^{em}** animus : scelerāt^a excēdere terrā, 60
 linquī pollūt^{um} hospiti^{um}, et dare classibus Austrōs.

Ergō **instaurāmus** Polydōrō fūnus, et ingēns
aggeritur tumulō tellūs. **Stant** Mānibus āræ —
 cæruleīs mæstæ vittīs, ātrāque cupressō, 64
 et circ^{um} Īliadēs, crīnem dē mōre solūtæ.

Īnferimus tepidō spūmantia cymbia lacte,
 sanguinis et sacrī paterās, animamque sepulcrō
condimus ; et magnā suprēmum vōce **ciēm^{us}**. 68

Ind^e ubi prīma fidēs pelagō, plācātaque ventī
dant maria, et lēnis crepitāns ⁸**vocat** Auster in altum,
dēdūcunt sociī nāvīs ; et lītora **complent**.
Prōvehimur portū ; terræqu^e urbēsque **recēdunt**. 72

Sacra marī **colitur** mediō grātissima tellūs,
 Nēreidum ⁹mātrī et Neptūnō Ægæō.
 Quam pius ¹⁰Arquitenēns, ōrās et lītora circum
 errantem, Myconō ē celsā Gyarōque, **revīnxit** ;
 immōtamque colī **dedit**, et contemnere ventōs. 76

Hūc **feror** ; hæc fessōs tūtō placidissima portū
accipit. Ēgressī, **venerāmur** Apollinis urbem ;
 rēx Anius, rēx **id^{em}** hominum Phœbīque sacerdos, 80
 vittīs et sacrā redimītus tempora laurō,
occurrit* : veter^{em} Anchīsēn **agnōvit*** amīcum.

7. Sous-entendre « animam » — *suprēmum* = *ultimum* (adv.)

8. Objet = *nōs*.

9. Se rapporte à *grātissima*.

10. = *Apollō*

Jungimus hospitiō dextrās ; et tēcta **subīmus**.

Templa deī, saxō **venerābar** strūcta vetustō : 84

« **Dā** propriam, ¹¹Thymbræ, domum ; **dā** mcenia fessīs,
et genus et mānsūr^{am} urbem ; **servā** altera Trojæ
Pergama, rēliquiās Dana^{um} atque immītis Achillī.
Quem **sequimur** ? quōv^e ire **jubēs** ? ubi pōnere sēdēs ? 88
dā, pater, auguri^{um} atqu^e animīs **inlābere** nostrīs. »

¹²Vix ea **fātus eram** : **tremere** omnia vīsa repente,
līminaque laurusque deī ; tōtusque **movērī**
mōns circum ; et **mūgīr^e** adytīs cortīna reclūsīs. 92

Summissī **petimus** terr^{am} et vōx **fertur** ad aurīs :
« Dardanidæ dūrī, quæ vōs ā stirpe parentum
přima **tulit** tellūs, eadem vōs ūbere lātō
accipiet reducēs. Antīqu^{am} **exquīrite** mātrem. 96
Hīc domus Ænēæ cūctīs **dominābitur** ōrīs
et nātī nātōrum et quī **nāscuntur** ab illīs. »

Hæc Phœbus. Mixtōqu^e ingēns **exorta** tumultū
lætitia ; et cūctī, quæ sint ea mcenia **quærunt** — 100
quō Phœbus **vocet**, errantis **jubeatque** revertī.

Tum genitor, veterum volvēns monimenta virōrum,
« **Audīt^e**, ō procerēs, **ait**, et spēs **discite** vestrās.
Crēta Jovis magnī, mediō **jacet** īnsula pontō, 104
mōns Īdæus ubⁱ, et gentis cūnābula nostræ.

Cent^{um} urbēs **habitant** magnās, ūberrima rēgna.
Maximus unde pater, sī rīt^e audīta **recordor**,
Teucus Rhœtēās přimum **est advectus** in ōrās, 108

optāvitque locum rēgnō — *nōnd^{um} Īli^{um} et arcēs*
Pergameæ steterant : habitābant vallibus imīs.

Hinc māter cultrīx ¹³Cybelī, Corybantiaque æra¹⁴,

11. *Thymbræus*, ī = Apollō.

12. = 2, 323... \$

13. *Mōns Cybalus*

14. *æra* = *cymbalī*

Īdæumque nemus, **hinc** fīda silentia sacrīs, 112
et jūnctī, currum dominæ **subiēre** leōnēs.

Erg^o **agit**^e, et dīvum **dūcunt** quā jussa **sequāmur** :
plācēmus ventōs, et Cnōsia rēgna **petāmus**.

Nec longō **distant** cursū : modo Juppiter **adsit**, 116
tertia lūx classem Crētæis **sistet** in ōrīs. »

Sīc fātūs, meritōs ārīs **mactāvit** honōrēs :
taurum Neptūnō ; taurum tibi, pulcher Apollō ;
nigr^{am} Hiemī pecudem ; Zephyrīs fēlicibus albam. 120

Fāma **volat** : pulsum, rēgnīs **cessisse** paternīs
Īdomenēa ducem ; dēsertaque lītora Crētæ ,
hoste **vacāre** domum, sēdēsqu^e **astāre** relictās.

Linquimus Ortygiæ portūs ; pelagōque **volāmus** : 124
bacchātamque jugīs Naxōn, viridemque Donūsam,
Ōlearōn, niveamque Parōn, sparsāsque per æquor
Cycladas, et crēbrīs **legimus** freta concita terrīs.

Nauticus **exoritur**, variō certāmine, clāmor : 128
hortantur sociī Crētam, proavōsque **petāmus**.

Prōsequitur, surgēns ā puppī, ventus euntīs ;
et tand^{em}, antīquīs Cūrēt^{um} **adlābimur** ōrīs.

Erg^o avidus mūrōs optātā **mōlior** urbis ; 132
Pergameamque **voc**^o. Et lætam cognōmine gentem
hortor amāre focōs, arcemqu^e attollere tēctīs.

Jamque, ferē siccō subductæ lītore puppēs,
cōnūbiīs arvīsq̄ue novīs operāta juventūs, 136
jūra domōsque **dabam**, subitō cum, tābida membrīs,
corruptō cæli tractū, miserandaque **vēnit**
arboribusque satīsq̄ue luēs, et lētifer annus.

Linquēbant dulcīs animās ; aut ægra **trahēbant** 140
corpora. Tum sterilīs **exūre** Sīrius agrōs ;
ārēbant herb^æ, et vīctum seges ægra **negābat**.

Rūrsus ad ōrācl^{um} Ortygiæ, Phœbumque remēnsō
hortātur pater ire marī, veniamque precārī, 144

quam fessīs finem rēbus **ferat**, unde labōrum
temptār^e auxiliū **jubeat**, quō vertere cursūs.

Nox **erat** ; et terrīs animālia somnus **habēbat**.

Effigiēs sacræ dīvum Phrygiīque penātēs, 148
quōs mēcum ā Trojā, mediīsque ex ignibus urbis,
extuleram, **vīsī** ante oculōs astāre jacentis
in somnīs¹⁵, multō manifestī lūmine,
quā sē plēna per īsertās **fundēbat** lūna fenestrās. 152

Tum sīc **adfārī**, et cūrās hīs **dēmere** dictīs :
« Quod tibi, dēlāt^o Ortygiam, **dictūrus** Apollō^e st,
hīc **canit** ; et tua nōs ēn ultr^o ad līmina **mittit**.
Nōs tē, Dardaniā incēnsā, tuaqu^e arma **secūtī**, 156
nōs tumidum, sub tē, **permēnsī** classibus æquor —
īdem, ventūrōs **tollēmus** in astra nepōtēs ;
imperiumqu^e urbī **dabimus**. Tū moenia magnīs
magna parā ; longumque fugæ nē linque labōrem : 160
mūtandæ sēdēs. Nōn hęc tibi lītora **suāsīt**
Dēlius, aut Crētæ **jussīt** cōnsīdere Apollō.

Est locus — Hesperiam Grāī cognōmine **dicunt** —
terra antīqua, potēns armīs atque ūbere glæbæ ; 164
Cēnōtrī **coluēre** virī ; nunc **fāma** : minōrēs¹⁶
Ītaliā dīxisse, ducis dē nōmine, gentem.
Hæ nōbīs propriæ sēdēs ; hīc Dardanus **ortus**,
Īasiusque pater : genus ā quō pīncipe nostrum. 168

Surg^e ag^e ; et hęc lætus longævō dicta parentī
haud dubitanda **refer** : Corythum¹⁷ terrāsque **requīrat**
Ausoniās ; Dictæa **negat** tibi Juppiter arva. »

Talibus attonitus vīsīs, et vōce deōrum 172
— *nec sopor illud **erat**, sed cōr^{am} agnōscere vultūs,*

15. vel « *insomnis* ».

16. = *minōrēs nātū*.

17. = Cortōnam, in Etrūriā.

vēlātāsque comās, præsēntiaque ōra vidēbar ;
tum gelidus tōtō mānābat corpore sūdor —
corripio ē strātīs corpus ; **tendōque** supīnās 176
 ad cælum cum vōce manūs ; et mūnera **libō**
 intemerāta focīs. Perfectō lātus honōre,
 Anchīsēn **faciō** certum ; remque ōrdine **pandō**.

Agnōvit prōl^{em} ambiguam, geminōsque parentīs, 180
 sēque novō veterum dēcept^{um} errōre locōrum.
 Tum **memorat** : « Nāte, Īliacīs exercite fātīs,
 sōla mihī, tālis cāsūs Cassandra **canēbat**.
 Nunc **repetō** hęc generī portendere dēbita nostrō, 184
 et sǽp^e Hesperiam, sǽp^e Ītala rēgna vocāre.
 Sed quis ad Hesperiaē ventūrōs lītora Teucrōs
crēderet ? Aut quem tum vātēs Cassandra **movēret** ?
Cēdāmus Phoebō ; et monitī meliōra **sequāmur**. » 188
 Sīc **ait**, et cūctī dictō **pārēmus** ovariantēs.

Hanc quoque **dēserimus** sēdem ; paucīsque relictīs,
 vēla **damus** ; vastumque cavā trabe **currimus** æquor.
 Postqu^{am} altum **tenuēre** ratēs, *nec jam amplius ūlla* 192
appārent* terræ — cæl^{um} *undiquē et undique pontus* —,
 tum mihi cæruleus suprā caput **astitit** imber,
 noct^{em} hiememque ferēns, et **inhorruit** unda tenebrīs.
 Continuō ventī **volvunt** mare ; magnaue **surgunt** 196
 æquora. Dispersī **jactāmur** gurgite vastō.
Involvēre diem nimbī ; et nox ūmida cælum
abstulit. **Ingeminant** abruptīs nūbibus ignēs ;
excūtimur cursū et cæcīs **errāmus** in undīs. 200
 Ipse diem noctemque **negat** discernere cælō,
 nec meminisse viæ mediā Palinūrus in undā.

Trīs ade^o incertōs, cæcā cāligine, sōlēs
errāmus pelagō, totidem sine sīdere noctēs. 204
 Quārtō terra diē prīmum s^e attollere tandem
vīsa, aperīre procul montīs, ac volvere fūmum.

Vēla **cadunt**, rēmīs **insurgimus** ; haud mora, nautæ
adnīxī **torquent** spūmās, et cærule **verrunt**. 208

Servāt^{um} ex undīs, Strophadum mē lītora prīmum
excipiunt. *Strophadēs Grajō stant nōmine dictæ*
īnsul^e, Iōni^o in magnō — quās dīra Celanō
Harpyiæque colunt aliæ, Phīnēia postquam 212
clausa domus, mēnsāsque metū liquere priōrēs.
Trīstius haud illīs mōnstrum, nec savior ūlla
pestis, et īra deum Stygiīs sēs^e extulit undīs :
Virgineī volucrum vultūs, fœdissima ventris 216
prōluviēs, uncaque manūs, et pallida semper
ōra famē.

Hūc ubi dēlātī portūs **intrāvimus** : ecce
læta boum passim campīs armenta **vidēmus**, 220
caprigenumque pecus, nūllō cūstōde, per herbās.

Inruimus ferrō ; et dīvōs ipsumque **vocāmus**,
in partem prædamque, Jovem. Tum lītore curvō
exstruimusque torōs ; dapibusque **epulāmur** opīmīs. 224

At subitæ, horrificō lāpsū dē montibus, **adsunt**
Harpyiæ. Et magnīs **quatiunt** clangōribus ālās ;
dīripiuntque dapēs ; contactūque omnia **fœdant**
immundō. **Tum*** vōx tætrum dīra inter odōrem. 228

Rūrs^{um} in sēcessū longō, sub rūpe cavātā,
arboribus clausī circ^{um}, atqu^e horrentibus umbrīs,
instruimus mēnsās ; ārīsque **repōnimus** ignem.
Rūrsūm, ex dīversō cælī cæcisque latebrīs, 232
turba sonāns prædam pedibus **circumvolat** uncīs ;
polluit ōre dapēs. Sociīs tunc arma **capessant**
ēdicō, et dīrā bellum cum gente gerendum.

Haud secus ac jussī **faciunt** : tēctōsque per herbam 236
dispōnunt ēnsīs ; et scūta latentia **condunt**.
Erg^o, ubi dēlāpsæ, sonitum per curva **dedere**
lītora, **dat** signum speculā Mīsēnus ab altā,
ære cav^o. **Invādunt** sociī et nova prælia **temptant** : 240

obscēnās pelagī ferrō foedāre volucrīs.

Sed neque vim plūmīs ūllam, nec vulnera tergō,

accipiunt ; celerīque fugā sub sīdera lāpsa,

sēmēsam præd^{am} et vestīgia foeda **relinquunt**.

244

Una, in præcelsā cōnsēdit rūpe Celānō,
īnfēlīx vātēs ; **rumpitqu**^e hanc pectore vōcem :

« Bell^{um} etiam prō cæde boum strātisque iuvençīs,

Lāomedontiadæ, bellumn^e īferre parātīs ?

248

et patri^o Harpyiās īsonçtīs pellere rēgnō ?

Accipit^e erg^o animīs, atqu^e hęc mea **fīgite** dicta :

quæ Phœbō pater omnipotēns, mihi Phœbus Apollō

prædīxit, vōbīs Furiār^{um} ego maxima **pandō**.

252

Ītaliā cursū **petitis**, ventīsque **vocātis** :

ībitis Ītaliā ; portūsqu^e intrāre **licēbit**.

Sed nōn ante datā **cingētis** mœnibus urbem

quam vōs dīra famēs, nostræque injūria cædis,

256

ambēsās **subigat** mālīs absūmere mēnsās. »

Dīxit ; et in silvā, pennīs ablāta, **refūgit**.

At sociīs, subitā gelidus formīdine, sanguis
dēriguit : **cecidēr**^e animī, nec jam amplius armīs,

260

sed vōtīs precibusque **jubent** exposcere pācem,

sīve deæ seu **sint** dīræ obscēnæque volucrēs.

Et pater Anchīsēs, passīs dē lītore palmīs,

nūmina magna **vocat** ; meritōsqu^e **indīcit** honōrēs¹⁸ :

264

« Dī, **prohibēte** minās ; dī, tāl^{em} **āvertite** cāsum,

et placidī **servāte** piōs ! » Tum lītore fūnem

dēripere, excussōsqu^e **jubet** laxāre rudentīs.

Tendant vēla Notī : **fugimus** spūmantibus undīs,

268

quā cursum ventusque gubernātorque **vocābat**.

18. = *indīcit honōrēs deīs*.

Jam mediō **appāret** flūctū : nemorōsā Zacynthōs,
Dūlichiumque, Samēqu^e, et Nēritos ardua saxīs.

Effugimus scopulōs Ithacæ, Lāertia rēgna ; 272
et terr^{am} altrīcem sāvī **exsecrāmur** Ulixī.

Mox, et Leucātæ nimbōsa cacūmina montis,
et formīdātus nautīs **aperītur** Apollō.

Hunc **petimus** fessī ; et parvæ **succēdimus** urbī. 276

Ancora dē prōrā **jacitur, stant** lītore puppēs.

Erg^o, īnspērātā tandem tellūre potītī,

lūstrāmurque Jovī ; vōtīsqu^e **incendimus** ārās ;
Actiaqu^e Īliacīs, **celebrāmus** lītora lūdīs. 280

Exercent patriās, oleō lābente, palæstrās
nūdātī sociī : **juvat** ēvāsisse tot urbēs

Argolicās, mediōsque fugam tenuisse per hostīs.

Intereā magnum sōl **circumvolvitur** annum ; 284
Et glaciālis hiems Aquilōnibus **asperat** undās.

Ære cavō clipeum, magnī gestāmen Abantis,
postibus adversīs **figō** ; et rem carmine **signō** :

ÆNEĀS HÆC DĒ DANAĪS VICTŌRIBUS ARMA. 288

Linquere tum portūs **jube^o**, et cōnsīdere trānstrīs.

Certātīm sociī **feriunt** mar^e ; et æquora **verrunt**.

Prōtinus āeriās Phæac^{um} **abscondimus** arcēs ;
lītoraqu^e Ēpīrī **legimus** ; portūque **subīmus** 292

Chāoni^o ; et celsam Būthrōtⁱ **accēdimus** urbem.

Hīc incrēdibilis rērum fāma **occupat** aurīs :

« Prīamidēn Helenum Grājās **rēgnāre** per urbīs,
conjugiō Æacidæ Pyrrhī, scēptrīsque, potītum ; 296
et patri^o Andromachēn iterum **cessisse**¹⁹ marītō. »

Obstipūī ; mīrōqu^e **incēsum** pectus amōre
compellāre virum, et cāsūs cognōscere tantōs.

19. = *jūctam esse, victam esse, accessisse.*

Prōgredior portū, classīs et litora **linquēns**, 300
sollemnīs cum forte dapēs, et trīstia dōna,

ant^e urb^{em} in lūcō, falsī Sīmōentis ad undam,
libābat cinerī Andromachē. Mānīsque **vocābat**
Hectore^{um} ad tumulum, viridī quem cæspite inānem²⁰ — 304
et geminās, causam²¹ lacrimīs, **sacrāverat** ārās.

Ut mē **cōspexit** venient^{em}, et Trojā circum
arm^a āmēns **vīdit**, magnīs exterrita mōnstrīs
dēriguit vīsⁱ in mediō. calor ossa **relīquit** : 308

lābitur. Et longō vix tandem tempore **fātur** :
« Vērane tē faciēs, vērus mihi nūntius **adfers**,
nāte deā ? **Vīvisne** ? Aut, sī lūx alma **recessit**²²,
Hector ubi **est** ? » **Dixit**, lacrimāsqu^e **effūdit** et omnem 312

implēvit clāmōre locum. Vix pauca furentī
subjiciō ; et rārīs turbātus vōcibus **hīscō** :
« **Vīvō** equidem ; vītamqu^e extrēma per omnia **dūcō** :
nē **dubitā** ; nam vēra **vidēs**. 316

Heu ! quis tē cāsus, dējectam conjugē tantō,
excipit, aut quæ digna satis fortūna **revīsit**,
Hectoris Andromachē ? Pyrrhīn²³ cōnūbia **servās** ? »

Dējēcit vult^{um} ; et dēmissā vōce **locūta** **est** : 320
« Ō **fēlix**, ūn^a ant^e aliās, Priamēia virgō,
hostīlem ad tumulum Trojæ, sub mœnibus altīs
jussa morī, quæ sortītūs nōn **pertulit** ūllōs,
nec victōris erī **tetigit** captīva cubīle ! 324

Nōs patri^a incēnsā, dīversa per æquora vectæ,
stirpis Achillēæ fastūs, juvenemque superbū,
servitī^o ēnīxæ, **tulimus**. Quī, deīnde secūtus
Lēdæ^{am} Hermionēn, Lacedæmoniōsqu^e hymenæōs, 328
mē famulō, famulamqu^e Helenō **trānsmīsit** habendam.

20. = *quem inānem viridī cæspite sacrāverat.*

21. = *occāsionem.*

22. = *tibi recessit.*

23. = *Pyrrhīne*

Ast ill^{um}, ēreptæ magnō flammātus amōre,
 conjugis, et scelerum furiis agitātus, Orestēs
excipit incautum ; patriāsque **obtruncat** ad ārās. 332
 morte Neoptolemī, rēgnōrum reddita **cessit**
 pars Helenō. Quī Chāoniōs cognōmine campōs
 Chāoniamque^e omnem, Trojānō ā Chāone, **dixit** ;
 Pergamaque^e, Īliacamque jugīs hanc **addidit** arcem. 336
 Sed tibi, quī cursum ventī, quæ fāta **dedere** ?
 Aut quisn^{am} ignārū nostrīs deus **appulit** ōrīs ?
 Quid puer Ascanius ? **superatn**^e et **vēscitur** aura ?
 Quem tibi jam Trojā... 340
 Ecqua tamen puerō ^e**st** āmissæ cūra parentis ?
 Ecquid in antīquam virtūt^{em} animōsque virīlīs,
 et pater Ænēās, et avunculus **excitat** Hector ? »

Tālia **fundēbat** lacrimāns ; longōsque **ciēbat** 344
 incassum flētūs, cum sēs^e ā moenibus hērōs
 Prīamidēs, multīs Helenus comitantibus, **adfert**.
Agnōscitque suōs ; lætusque^e ad līmina **dūcit**,
 et multum lacrimās, verb^a inter singula, **fundit**. 348
Prōcēd^o et parvam Trojā, simulātaque magnīs
 Pergam^a, et ārentem Xanthī cognōmine rīvum,
agnōscō. Scææque **amplector** līmina portæ ;
 nec nōn et Teucrī, sociā simul urbe, **fruuntur**. 352

Illōs porticibus rēx **accipiēbat** in amplīs :
 aulāi mediō, **libābant** pōcula Bacchī,
 impositīs aurō dapibus ; paterāsque **tenēbant**.
 Jamque diēs alterque diēs **prōcessit**, et auræ 356
 vēla **vocant** ; tumidōque **inflātur** carbasus²⁴ Austrō.

Hīs vātem **adgredior** dictīs ; ac tālia **quæso** :
 « Trojugen^a, interpres dīvum, quī nūmina Phœbī,
 quī tripodas Clariⁱ et laurūs, quī sīdera **sentīs** 360

— et volucrium linguās, et præpetis ōmina pennæ —
fāre age. Namquē omnem cursum mihi prōspera **dixit**
 rēligiō ; et cūctī **suāsērunt** nūmine dīvī
 Ītaliā peterē et terrās temptāre repostās. 364
 Sōla novum, dictūque nefās, Harpyīa Celænō
 prōdigium **canit** ; et trīstis **dēnūntiat** īrās,
 obscēnamque famem : quæ prīma perīcula **vītō** ?
 Quidve sequēns tantōs **possim** superāre labōrēs ? » 368

Hīc, Helenus, cāsīs prīmum dē mōre juvencīs,
exōrat pācem dīvum ; vittāsque **resolvit**
 sacrātī capitis. Mēquē ad tua līmina, Phœbe,
 ipse manū, multō suspēsum nūmine, **dūcit** ; 372
 atque hęc dēinde **canit**, dīvīn^o ex ōre sacerdos :
 « Nāte deā, nam tē mājōribus īre per altum
 auspiciīs manifēsta fidēs : sīc fāta deum rēx
sortitur volvitque vicēs ; is **vertitur** ōrdō. 376
 Pauca tibi ē multīs, quō tūtior hospita **lūstrēs**
 æquor^a, et Ausoniō **possis** cōnsidere portū,
expediam dictīs ; **prohibent** nam cētera Parcæ
 scīr^e Helenum ; fārīque **vetat** Sātūrnīa Jūnō. 380
 Prīncipi^o Ītaliā, quam tū jam **rēre** propinquā
 — vīcīnōsquē, ignāre, **parās** invādere portūs ! —
 longa procul, longīs via **dīvidit** invia terrīs.
 Ant^e, et Trīnaciā **lentandus** rēmus in undā, 384
 et salis Ausoniī **lūstrandum** nāvibus æquor,
 īfernīque lacūs, Ææqu^e īnsula Circæ,
 quam tūtā, **possis** urbem compōnere, terrā. »

◀◀ Signa tibi **dīcam** ; tū, condita mente **tenētō** : 388
 cum, tibi sollicitō, sēcrētⁱ ad flūminis undam,
 lītoreīs ingēns inventa sub ilicibus, sūs,
 trīgintā capitem fētūs ēnīxa, **jacēbit**,
 alba solō recubāns, albī circ^{um} ūbera nātī, 392
 is locus urbis **erit** ; requiēs ea certa labōrum.

Nec tū mēnsārum morsūs **horrēscē** futūrōs :
fāta vi^{am} **invenient** ; **aderitque** vocātus Apollō.

Hās autem terrās, Italīque hanc lītoris ōram, 396
proxīma quæ nostrī **perfunditur** æquoris æstū,
effuge : cūncta malīs **habitantur** mœnia Grājīs.

Hīc, et Nāryciī²⁵ **posuērunt** mœnia Locrī,
et Sallentīnōs²⁶ **obsēdit** mīlite campōs 400
Lyctius²⁷ Īdomenēus. Hīc, illa ducis Melibœī²⁸
parva, Philoctētæ subnīxa Petēlia²⁹ mūrō.

Quīn ubi trānsmīssæ **steterint** trāns æquora classēs,
et, positīs ārīs, jam vōt^a in lītore **solvēs**, 404
purpureō **vēlāre** comās adopertus amictū,
nē qu^a, inter sānctōs ignīs in honōre deōrum,
hostīlis faciēs **occurrat**, et ōmina **turbet**.
Hunc sociī mōrem sacrōrum, hunc ipse **tenētō** ; 408
hāc castī **maneant** in rēligiōne nepōtēs.

◀◀ Ast ubi dīgressum, Siculæ t^e **admōverit** ōræ
ventus, et angustī **rārēscēt** claustra Pelōrī³⁰,
læva tibī tellūs ; et longō læva **petantur** 412
æquora circuitū ; dextrum **fuge** lītus et undās.
Hæc loca vī quond^{am}, et vastā convulsa ruīnā,
— tant^{um} ævī longinqua **valet** mūtāre vetustās —
dissiluisse **ferunt**, cum prōtinus utraque tellūs 416
ūna **foret** : **vēnit** mediō vī pontus ; et undīs
Hesperium Siculō latus **abscidit**, arvaqu^e et urbēs
lītore dīductās, angustō **interluit** æstū.

25. Les Locriens naryciens, compatriotes d'Ajax fils d'Oïlée, fondateurs de Locres, à l'extrémité méridionale du Bruttium.

26. *Sallentīnōs campōs* : la Calabre, habitée par les Salentins.

27. C'est-à-dire « crétois » ; de Lyctos, ville importante située sur une hauteur dans l'est de la Crète.

28. Adjectif ; Mélibée, ville de Thessalie, au pied du mont Ossa, en face de la mer, est une des villes que commande Philoctète dans Iliade, II, 717.

29. Pétélie, ville du Bruttium.

30.

Dextrum Scylla latus, læv^{um} implācāta Charybdis 420
 obsidet ; atqu^e īmō barathrī ter gurgite vastōs
 sorbet in abruptum flūctūs. Rūsusque sub aurās
 ērigit alternōs ; et sīdera verberat unda.
 At Scyllam cæcīs cohibet spēlunca latebrīs, 424
 ōr^a exsertantem et nāvīs in saxa trahentem.
 Prīm^a hominis faciēs, et pulchrō pectore virgō
 pūbe tenus ; postrēm^a immānī corpore pīstrix,
 delphīnum caudās uterō commissa lupōrum. 428
 Præstat Trīnacrīi mētās³¹ lūstrāre Pachyṅī
 cessantem, longōs et circumflectere cursūs,
 quam semel īnfōrmem vastō vīdisse sub antrō
 Scyll^{am}, et cæruleīs canibus resonantia saxa. 432
 Prætereā, sī qua ^est Helenō prūdentia vātī,
 sī qua fidēs, animum sī vērīs implet Apollō,
 ūnum illud tibi, nāte deā, prōque omnibus ūnum
 prædicam, et repetēns iterumque iterumque monēbō : 436
 Jūnōnis magnæ primum prece nūmen adōrā,
 Jūnōnī cane vōta libēns, dominamque potentem
 supplicibus superā dōnīs. Sīc dēnique victor
 Trīnacrīā finīs Italōs mittēre relictā. 440

◀ Hūc ubi dēlātus, Cūmæ^{am} accesseris urbem,
 dīvīnōsque lacūs et Averna sonantia silvīs,
 īnsānam vāt^{em} aspiciēs, quæ rūpe sub īmā
 fāta canit, foliīsque notās et nōmina mandat. 444
 Quæcumqu^e in foliīs dēscripsit carmina virgō,
 dīgerit in numer^{um}, atqu^e antrō sēclūsa relinquit :
 illa manent immōta locīs, nequ^e ab ōrdine cēdunt.
 Vēr^{um} eadem, versō tenuīs cum cardine ventus 448
 impulit et tenerās turbāvit jānua frondēs,
 numquam dēinde cavō volitantia prēndere saxō
 nec revocāre sitūs aut jungere carmina cūrat :

31. mēta, - æ — borne, but.

incōnsultⁱ **abeunt** sēdemque **ōdēre** Sibyllæ. 452
 Hīc tibi nē qua moræ **fuērint** dispendia tantī,
 quamvis **increpitent** sociī et vī cursus in altum
 vēla **vocet**, **possisque** sinūs implēre secundōs,
 quīn **adeās** vātem, precibusqu^e ōrācula poscās 456
 ipsa **canat**, vōcemque volēns, atque ōra **resolvat**.
 Illa tibi Ītaliæ populōs, ventūraque bella,
 et quō quemque modō **fugiāsque ferāsque** labōrem
expediat, cursusque **dabit** venerāta secundōs. 460
 Hæc sunt quæ nostrā **liceat** tē vōce monērī.
Vād^e ag^e, et ingentem factīs **fer** ad æthera Trojā. »

Quæ postquam vātēs sic ōre **effātus** amīcō **est**,
 Dōna dehinc aurō gravi^a ac sect^o elephantō 464
imperat ad nāvīs ferrī, **stīpatque** carīnīs :
 ingēns argentum, Dōdōnæōsque lebetās,

lōricam cōnsert^{am} hāmīs, aurōque trilicem ;
 et cōn^{um} īnsignis galeæ, cristāsque comantīs — 468
 arma Neoptolemī. **Sunt** et sua dōna parentī.
Addit equōs, **additque** ducēs ;
 rēmigium **supplet** ; sociōs simul **īnstruit** armīs.
 Intereā classem vēlīs aptāre **jubēbat** 472
 Anchīsēs, **fieret** ventō mora nē qua ferentī.

Quem Phoebⁱ interpres multō **compellat** honōre :
 « Conjugi^o, Anchīsā, Veneris dignāte superbō,
cūra deum, bis Pergameīs ērepte ruīnīs, 476
ecce tibi Ausoniæ tellūs : hanc **arripi** vēlīs.
 Et tamen hanc pelagō præterlābāre necesse **est** :
 Ausoniæ pars **illa** procul quam pandit Apollō.
Vāde, **ait**, ō fēlix nātī pietāte. Quid ultrā 480
prōvehor et fāndō surgentīs **dēmoror** Austrōs ? »

Nec minus, Andromachē, dīgressū mæsta suprēmō,
fert pictūrātās aurī subtēmine vestīs,

et Phrygi^{am} Ascaniō chlamydem — nec cēdit honōre ! 484

Textilibusqu^e **onerat** dōnīs, ac tālia **fātur** :

« **Accip**^e et hæc, manuum tibi quæ monimenta meārum

sint, puer, et longum Andromachæ **testentur** amōrem,

conjugis Hectoreæ. Cape dōn^a extrēma tuōrum, 488

ō mihi sōla meī super Astyanactis imāgō !

Sīc oculōs, sīc ille manūs, sīc ōra **ferēbat** ;

et nunc æquālī tēcum **pūbēsceret** ævō. »

Hōs ego dīgrediēns lacrimīs **adfābar** obortīs :

492

« **Vivite** fēlicēs, quibus **est** fortūna **perācta**

jam sua : nōs ali^a ex aliīs in fāta **vocāmur**.

Vōbīs **parta** quiēs : nūllum maris æquor **arandum**,

arva nequ^e Ausoniæ semper cēdentia retrō 496

quærenda. Effigiem Xanthī Trojāque **vidētis**,

quam vestræ **fēcēre** manūs, meliōribus, **optō**,

auspiciīs, et quæ fuerit minus obvia Grājīs !

Sī quandō Thybrim, vīcīnaque Thybridis arva,

500

intrārō, gentīque meæ data mcenia **cernam**,

cognātās urbēs ōlim, populōsque propinquōs —

Ēpīr^o Hesperiam, quibus īdem Dardanus auctor

atque īdem cāsūs — ūnam **faciēmus**, utramque 504

Trojā animīs : **maneat** nostrōs ea cūra nepōtēs. »

Prōvehimur pelagō vīcīna Ceraunia juxtā,
und^e iter Ītaliā³², cursusque brevissimus undīs.

Sōl **ruit** intereā ; et montēs **umbrantur** opācī. 508

Sternimur optātæ gremiō tellūris, ad undam,

sortītī rēmōs ; passimqu^e in lītore siccō

corpora **cūrāmus** ; fessōs sopor **inrigat** artūs.

Necdum orbem medium Nox Hōrīs ācta **subībat** :

512

haud sēgnis strātō **surgit** Palinūrus, et omnīs

explōrat ventōs, atque auribus āera **captat** ;

sīdera cūncta **notat** tacitō lābentia cælō,

32. = *ad Ītaliā*.

Arctūrum pluviāsque Hyadas geminōsque Triōnēs, 516
armātumque aurō **circumspicit** Ōriōna.

Postquam cūncta **videt** cælō cōnstāre serēnō,
dat clārum ē puppī signum ; nōs castra **movēmus**
temptāmusque viam et vėlōrum **pandimus** ālās. 520

Jamque **rubēscēbat** stēllis Aurōra fugātis,
cum procul, obscurōs collis, humilemque **vidēmus**
Ītali^{am}. Ītaliā prīmus **conclāmat** Achātēs ;
Ītaliā lætō sociī clāmōre **salūtant**. 524

Tum pater Anchīsēs magnum crātēra corōnā
induit, implēvitque merō ; divōsque **vocāvit**,
stāns celsa in puppī :

« Dī maris et terræ tempestātumque potentēs, 528
ferte viam ventō facil^{em}, et **spīrāte** secundī ! »

Crebrēscunt optāt^æ auræ portusque **patēscit**
jam propior ; templumqu^e **appāret** in arce Minervæ.
Vēla **legunt** sociīⁱ et prōrās ad litora **torquent**. 532

Portus ab Eurōō flūctū curvātus in arcum,
objectæ salsā spūmant aspergine cautēs,
ipse latet : geminō **dēmittunt** brachia mūrō
turrītī scopulī ; **refugitqu^e** ab litore templum. 536

Quattuor hīc, prīm^{um} ōmen, equōs in grāmine **vīdī**
tondentis campum lātē, candōre nivālī.

Et pater Anchīsēs : « Bellum, ō terra hospita, **portās** :
bellō **armantur** equī, bell^{um} hęc armenta **minantur**. 540

Sed tamen īd^{em} ōlim currū succēdere **suētī**
quadripedēs, et frēna jugō concordia ferre :

Spēs et pācis, » ait. Tum nūmina sāncta **precāmur**
Palladis armisonæ, quæ prīm^a **accēpit** ovantis ; 544

et capit^a ant^e ārās Phrygiō **vēlāmur** amictū,
præceptisqu^e Helenī, dederat quæ maxima, rīte
Jūnōnī Argīvæ jussōs **adolēmus** honōrēs.

Haud mora, continuō perfectīs ōrdine vōtīs 548
 cornua vēlātār^{um} **obvertimus** antemnārum,
 Grājugenunque domōs suspectaque **linquimus** arva.

Hinc sinus Herculeī (sī vēra ^{est} fāma) Tarentī
cernitur, **attollit** sē dīva Lacīnia contrā, 552

Caulōnisqu^e arcēs et nāvifragum Scylacēum.
 Tum procul ē flūctū Trīnacia **cernitur** Ætnā,
 et gemit^{um} ingentem pelagī pulsātaque saxa
audīmus longē, frāctāsqu^e ad lītora vōcēs ; 556

exsultantque vad^a, atque æstū **miscentur** harēnæ.

Et pater Anchīsēs : « Nīmīrum hīc illa Charybdis :

hōs Helenus scopulōs, hęc sax^a horrenda **canēbat**.
Ēripite, ō sociī ; pariterque **īnurgite** rēmīs. » 560

Haud minus ac jussī **faciunt**, prīmusque rudentem
contorsit lāvās prōram Palinūrus ad undās ;
 lāvam cūncta cohors rēmīs ventīsque **petīvit**.

Tollimur in cælum curvātō gurgite, et īdem 564
 subducta ad Mānīs īmōs **dēsēdimus** undā.

Ter scopulī clāmōrem inter cava saxa **dedēre**,
 ter spūmam ēlīsam et rōrantia **vīdimus** astra.

Intereā fessōs ventus cum sōle **reliquit**, 568
 Ignārīque viæ Cyclōp^{um} **adlābimur** ōrīs.

Portus, ab accessū ventōr^{um}, immōtus et ingēns
 ipse. Sed horrificīs juxtā **tonat** Ætna ruīnīs ;
 interdumqu^e ātram **prōrumpit** ad æthera nūbem — 572
 turbine fūmantem pice^o, et candente favillā.

Attollitque globōs flammār^{um}; et sīdera **lambit**.
 Interdum scopulōs, āvulsaque vīscera montis,
ērigit ēructāns ; liquefactaque saxa sub aurās 576

cum gemitū **glomerat** ; fundōqu^e **exæstuat** īmō.
Fāma^{est} Enceladī sēmustum fulmine corpus
urgērī mōl^e hāc, ingentemqu^e īnsuper Ætnam
impositam ruptīs flamm^{am} exspīrāre camīnīs, 580
*et fessum quotiēns **mūtet** latus, intremet^e omnem*

murmure Trīnacri^{am} et calum subtexere fūmō.

Noct^{em} illam, tēctī silvīs, immānia mōnstra
perferimus, nec quæ sonitum **det** causa **vidēmus**. 584
 Nam nequ^e **erant** astrōr^{um} ignēs nec lūcidus æthra
 sīdereā polus, obscurō sed nūbila cælō,
 et lūn^{am} in nimbō nox intempesta **tenēbat**.

Postera jamque diēs prīmō **surgēbat** Eōō 588
 ūmentemque Aurōra polō **dimōverat** umbram,
 cum subit^o ē silvīs, maciē cōnfecta suprēmā,
 ignōtī nova fōrma virī, miserandaque cultū,
prōcēdit ; supplexque manūs ad lītora **tendit**. 592
Respicimus. Dīr^a inluviēs, immissaque barba,
 cōnsertum tegimen spīnīs. At cētera Grājus ;
 et quondam patriīs ad Trojām **missus** in armīs.

Isqu^e ubi Dardaniōs habitūs, et Trōiā vīdit 596
 arma procul, paul^{um} aspectū conterritus **hæsīt**
continuitque gradum... Mox sēs^e ad lītora præceps
 cum flētū precibusque **tulit** : « Per sīdera **testor**,
 per superōs, atqu^e hoc cælī spīrābile lūmen, 600
Tollite mē, Teucrī. Quāscumqu^e **abdūcite** terrās :
 hoc sat **erit**. **Sciō** mē Danaīs ē classibus ūnum ;
 et bell^o Īliacōs **fateor** petiisse penātīs.
 Prō quō, sī sceleris tanta ^e**st** injūria nostrī, 604
spargite m^e in flūctūs ; vastōque immergite pontō.
 Sī pereō, | hominum manibus periisse **juvābit**. »

Dixerat ; et genua amplexūs, genibusque volūtāns, 608
hærēbat. Quī **sit** fārī, quō sanguine crētus,
hortāmur, quæ deīnde **agitet** fortūna fatērī.
 Ipse pater dextr^{am} Anchīsēs, haud multa morātus,
dat juvenī ; atqu^e animum præsenti pignore **fīrmat**.

Ill^e hęc, dēpositā tandem formīdine, **fātur** : 612
 « **Sum** patri^a ex Ithacā, comes infēlīcis Ulixī,
 nōmin^e Achæmenidēs, Trojām genitōr^e Adamastō

paupere — *mānsissetque^e utinam fortuna !* — profectus.

Hic mē, dum trepidi crudēlia līmina **linquunt**, 616
 immemorēs sociī, vastō Cyclōpis in antrō,
dēseruēre. Domus saniē, dapibusque cruentīs,
 intus opāca, ingēns ; ips^e arduus, altaque pulsat
 sīdera — *dī tālem terrīs avertite pestem !* — 620
 Nec vīsū facilis nec dict^ū adfābilis ūllī,
 vīsceribus miserō^{rum} et sanguine **vēscitur** ātrō.

Vidⁱ egomet duo dē numerō cum³³ corpora nostrō
 prēnsa manū magnā, mediō resupīnus in antrō, 624
frangeret ad saxum, saniēqu^e aspersa **natārent**
 līmina. Vidⁱ ātrō cum membra fluentia tābō
manderet et tepidī **tremerent** sub dentibus artūs —
haud impūne quidem ; nec tālia passus Ulixēs, 628
oblītusve suī^est Ithacus, discrimine tantō.

Nam simul explētus dapibus, vīnōque sepultus,
 cervicem inflexam **posuit**, **jacuitque** per antrum
 immēsus — saniem ēructāns, et frusta cruentō 632
 per somnum commixta merō. Nōs, magna precātī
 nūmina, sortītīque vicēs, ūn^a undique circum
fundimur, et tēlō lūmen **terebrāmus** acūtō
 ingēns, quod torvā solum sub fronte **latēbat**, 636
 — Argolicī clipeⁱ, aut Phœbēæ lampadis īnstar.
 Et tandem lætī, sociōrum **ulcīscimur** umbrās.
 Sed **fugit^e**, ō miserī, **fugit^e!** Atqu^e ab lītore fūnem
rumpite. 640

◀ Nam — quālis quantusque cavō Polyphēmus in antrō
 lānigerās **claudit** pecudēs, atqu^e ūbera **pressat** —
 cent^{um} aliī curv^a hęc **habitant** ad lītora vulgō,
 īnfandī Cyclōpes ; et altīs montibus **errant**. 644
 Tertia jam lūnæ sē cornua lūmine **complent**

33. = cum duō dē...

cum vīt^{am} in silvīs, inter dēserta ferārum
 lustra, domōsque **trahō** ; vastōsqu^e ab rūpe Cyclōpās
prōspiciō ; sonitumque pedum, vōcemque **tremēscō**. 648

Vīctum infēlicem, bācās lapidōsaque corna,
dant rāmī, et vulsīs **pāscunt** rādīcibus herbæ.
 Omnia conlūstrāns, hanc prīm^{um} ad litora classem
cōnspexi venientem. Huīc mē, quæcumque **fuiisset**,
addixī : “Satis **est** gent^{em} effūgisse nefandam.” 652
 Vōs, anim^{am} hanc potius quōcumque **absūmite** lētō. »

Vix ea **fātus erat** summō cum monte **vidēmus**
 ips^{um} inter pecudēs, vastā sē mōle moventem, 656
 pāstōrem Polyphēm^{um}, et litora nōta petentem
 — mōnstr^{um} horrend^{um}, infōrm^e, ingēns, cui lūmen adēptum.
 Trunca manum pīnus **regit**, et vestīgia **firmit** ;
 lānigeræ **comitantur** ovēs — ea sōla voluptās,
 sōlāmenque malī. 660

Postqu^{am} altōs **tetigit** flūctūs et ad æquora **vēnit** ;
 lūminis effōsī fluidum **lavit** inde cruōrem,
 dentibus infrendēns gemitū. **Graditurque** per æquor 664
 jam medium, necdum flūctus latera ardua **tīnxit**.
 Nōs procul inde fugam trepidī **celerāre**, receptō
 supplice sīc meritō ; tacitīqu^e **incidere** fūnem.
Vertimus ; et prōnī, certantibus æquora rēmīs, 668
sēnsit, et ad sonitum vōcis vestīgia **torsit**.
 Vēr^{um} ubi nūlla **datur** dextr^a adfectāre potestās,
 nec potis Iōniōs flūctūs æquāre sequendō,
 clāmōr^{em} immēnsū **tollit** — quō pontus et omnēs 672
contremuēr^e undæ, penitusqu^e exterrita tellūs
 Italiæ, curvīsqu^e **immūgiit** Ætna cavernīs.

At genus ē silvīs Cyclōp^{um}, et montibus altīs,
 Excītum **ruit** ad portūs ; et litora **complent**. 676
Cernimus, astantīs nēquīquam lūmine torvō,
 Ætnæos frātrēs, cælō capita alta ferentīs,
 concili^{um} horrendum — *quālēs cum vertice celsō*

āeria quercūs aut cōniferæ cyparissī 680
cōstitērun̄t, silv^a alta Jovis lūcusve Diānæ.

Præcipit̄s metus ācer **agit** quōcumque rudent̄s
 excuter^e, et vent̄s intendere vēla secund̄s.

Contrā jussa **monent** Helenī : Scyllamque Charybd̄inque 684
³⁴inter, utramque viam, lēt̄i discr̄imine parvō,
 nī **teneant**³⁵ cursūs. Certum **est** dare lin̄tea retrō.

Ecc^e autem Boreās, angust^a ab sēde Pelōrī
 missus, **adest** : vīvō **prætervehor** ōstia saxō 688
 Pantagiæ, Megarōsque sinūs, Thapsumque jacentem.
 Tālia **mōnstrābat**, relegēns errāta retrōrsus
 lītora, Achæmenidēs — comes inf̄l̄icis Ulixī.

Sīcaniō prætenta sinū, jacet īnsula, contrā 692
 Plēmyri^{um} undōsum ; nōmen **dixēre** priōrēs
 Ortygiam. *Alphēum fāma est hūc Ēlidis amnem*
occultās ēgisse viās subter mare — quī nunc
ōr^e, Arethūsa, tuō, Siculīs cōfunditur undīs. 696

Jussī, nūmina magna locī **venerāmur**, et inde
exsuperō præpingue solum stāgnantis Helōrī.
 Hinc altās cautēs, prōjectaque saxa Pach̄ynī,
rādimus ; et, fāt̄is numquam concessa movērī, 700
appāret Camerīna procul ; campīque Gelōi,
 immānisque Gela fluvīi cognōmine dicta.

Arduus ind^e Acragās **ostentat** maxima longē
 mcœnia, magnanimum³⁶ quondam generātor equōrum. 704
 Tēque dat̄is **linquō** vent̄s, palmōsa Selīnūs ;
 et vada dūra **legō** — saxīs Lilybēia cæcīs.

Hinc Drepanī mē portus, et inlætābilis ōra,
accipit. Hīc, pelagī tot tempestātibus āctus, 708

34. Vers très difficile, quelquefois supprimé par les éditeurs.

35. *gubernātōrēs teneant.*

36. = *magnanimōrum.*

heu ! genitōr^{em}, omnis cūræ cāsūsque levāmen,
āmitt^o Anchīsēn. Hic mē, pater optime, fessum
dēseris, heu ! tantīs nēquīqu^{am} ³⁷ērepte perīclīs !
 Nec vātēs Helenus, cum mult^a horrenda **monēret**,
 hōs mihi **prædixit** lūctūs, nōn dīra Celænō.
 Hic labor extrēmus, longār^{um} hęc mēta viārum ;
 hinc mē dīgressum, vestrīs deus **appulit** ōrīs. »

712

*Sic pater Ænēās, intentibus omnibus ūnus,
 fāta renarrābat dīvum ; cursūsque docēbat.*

716

Conticuit tandem ; factōqu^e hīc fine quiēvit.

37. Cf. v. 476.

